

VSEBINA:

	Stran
1. <i>Dr. Drag. Lončar</i> : Ob koroškem plebiscitu	125
2. <i>Abditus</i> : Načelno o avtonomiji	128
3. <i>Stanislaw Roszkowski</i> : Poljsko delavstvo v poljsko-ruski vojni	130
4. <i>Dr. Mih. Rostohar</i> : Psihologija narodnosti. (Konec prihodnjič)	133
5. <i>Dr. Fr. Goršič</i> : O rodbinski zadrugi kot juridični osebi	140
6. <i>Dr. Rad. Krivic</i> : T. G. Masaryk o socializmu in socializaciji	145
7. <i>Dr. M. Dereani</i> : Boj prostituciji in spolnim boleznim. (Kon. prih.)	147
8. <i>Dr. Ant. Sagadin</i> : Začetki socialnega zavarovanja v Jugoslaviji. (Konec prihodnjič)	152
9. <i>I. S. Machar</i> : Barbar	157
10. Pregled:	
Politika: a) Britski imperializem in gonilne sile angle- ške varstvene carinske politike. (St. Kline)	159
b) Novi nemški parlament. (F. E.)	160
Gospodarstvo: Olje in naša industrija. (I. Mihevc)	160
Literatura: a) Dokumenti o jadranskem vprašanju. (F. E.)	161
b) Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona. (Dr. Fr. Goršič)	161
c) Nove knjige	162
Revije: a) Narodni gospodar. (F. E.)	163
b) Neue Zeit (—ec.)	163
c) Jahrbuch (—ec.)	164
Kultura: Anton Kaspret. (Dr. D. L.)	164

Naši zapiski izhajajo redno vsak mesec in stanejo letno 50 K, polletno 25 K, posamezne številke pa po 5 K. Naročajo se pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal 91. Naročnino je pošiljati po položnicah, ki bodo po potrebi priložene.

Za uredništvo je odgovoren Fran Erjavec. — Last in založba „Slovenske Socialne Matice“ r. z. z o. z. — Tiska Učit. tiskarna v Ljubljani.

DR. DRAG. LONČAR:

OB KOROŠKEM PLEBISCITU.

Kje, domovina si? Ali na poljih teh?
Še pod Triglavom, okrog Karavank?
Ali po plavžih si, ali po rudnikih?
Tu? Preko mórja? In ni ti mejá?

Boš jih kot lastavke k sebi priklicala?
Kakor golobe prizvala pod krov?
Ali jih tuja bo slava premamila
in jih nikoli več k tebi ne bo?

Oton Župančič. (=Duma«.)

Koroško vprašanje je za Slovence narodno, to je kulturno vprašanje, a za Jugoslavijo ima političen, to je državni pomen. Oboje je pri današnjem položaju zvezano med seboj: kulturno oslabiljenje slovenstva pomenja ob enem oslabiljenje jugoslovanstva.

Svetovna vojna se je končala z zmago zapadno-evropskih držav. Namesto nemške premoči je nastopila pri nas italijanska. Menjala se je oblika, a vsebina je ostala in s tem vir novim mednarodnim sporom. Pariška konferenca nam je naklonila plebiscit na Koroškem ter nas na Primorskem izročila milosti in nemilosti Italijanov.

Plebiscitno ozemlje na Koroškem je bilo razdeljeno v nasprotju z zemljepisnimi razmerami, ki so pogoj gospodarskega življenja; zakaj nihče ne more trditi, da je to prirodna meja dveh držav, ako gre ločnica tik pod glavnim mestom Celovcem in po sredi ozkega Vrbskega jezera. Zemljepisno in gospodarsko je celovška kotlina celota, ki se ne da deliti tako samovoljno, kakor je to napravila pariška konferenca.

Koroška je bila zibelka slovenstva; toda tej slovenski tradiciji iz davne preteklosti je nasprotovala nemška tradicija iz sveže sedanosti, ki se je opirala na zemljepisno lego in politično vzgojo.

Slovinci kot narod in Jugoslavija kot država sta živela gledé Koroške preveč v preteklosti in premalo v sedanosti.

Ne spuščam se v to, kar je bilo ob razsulu Avstro-Ogrske, ko se je pokazala gledé Koroške slabost slovenskega naroda „in capite et in membris“. Ne vem tudi, ali nismo mogli doseči pozneje druge rešitve koroškega vprašanja. Poudarjam samo, da so se udeleževale plebiscitnega dela vse tri glavne politične stranke na Slovenskem: S. L. S. in J. D. S. skupno, a J. S. D. S. zase. Pri prvih dveh je bilo veliko potratne zunanosti, a malo previdne strpnosti. Tretja stranka je mislila s svojo

ločeno taktiko pridobiti nemške socialne demokrate. Ne gledé na to, da so se ji pozneje delale težkoče s slovenske strani, se je pokazala takoj od početka stara izkušnja, da tuja industrija ubija slovenstvo našega delavstva. Nemška socialna demokracija se je pri tem vedla nasproti slovenski nestrpno kakor druge stranke.

Državni kancelar dr. Renner je hotel izpregovoriti v avstrijski narodni skupščini spravljajo besedo z nami, češ da je Avstrija brez plebiscita izgubila vse celjske, kočevske in mariborske Nemce. Ta primera ne velja, ker ji manjka jedra: tertium comparationis; zakaj ne gledé na opcijsko pravico Nemcev, ki je sicer zlasti za kočevske kmete v večini brez pomena, stanujejo ti Nemci kot jezikovni otok sredi slovenskega ozemlja, dočim je vsaj južni del Koroške slovenski (in to od davnine) razen nekaj industrijskih krajev. V tem je bistvena razlika. —

Državna uprava v Jugoslaviji je imela doslej troje napak: centralizem, primitivizem in korupcionizem so njih imena.

Niti za stare, kulturno in gospodarsko več ali manj enotne države, ni umestna centralistična uprava v tem smislu, da vse izhaja po enem kopitu iz enega središča, ki je v rokah birokracije. Toliko bolj poguben je tak sistem za mlado, še le nastajajočo državo z različnimi zgodovinskimi uredbami, ker se ne upošteva dejstvo, da človeška družba ni primitiven mehanizem, ampak kompliciran organizem. Tak način vladanja je bil lasten absolutistični dobi, a ne odgovarja demokratizmu, ki zahteva, da ljudstvo samo odločuje in nadzira.

Najboljša centralistična uprava ni primerna za razvite narode, kaj še le, ako je takó primitivna kakor je v mnogih ozirih naša. Jugoslavija ne more kratko malo brez kritike sprejemati dosedanjšega načina uprave za vse državno področje.

V zvezi s primitivnostjo uprave je njena koruptnost, ki je posledica svetovne vojne. Izginil je socialni čut. Vse bogati, oziroma izkorišča konjunkturo ne gledé na ljudske množice, ki zahtevajo svobode in kruha. Mestno in kmetско prebivalstvo, kakor tudi delavstvo postaja žrtev brezvestne špekulacije posameznikov in skupin iz vseh družabnih slojev, a državna uprava ni kos tem razmeram.

Pri državni upravi so doslej sodelovale vse tri glavne politične stranke na Slovenskem. Ne poznam natančno zakulisja; toda to mi je jasno, da strastna strankarska borba v porajajoči se državi ne pospešuje njene konsolidacije. Vem pa tudi, da se lahko izrablja vsaka ideja: verska, narodna in socialna ter da življenje pravilno oblikujejo le ljudje z jasno glavó in nesebičnim srcem. In takih ljudi išče danes bolj ko kdaj prej naša domovina. Alj jih najde?

Propadli smo na Koroškem po lastni in tuji krivdi. Zadela nas je tudi izguba na Primorskem. Vprašujemo se z Župančičem:

„O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
Celovec, Maribor, Gorica, Trst?“ („Sonet“)

Živimo v kritičnem razdobju svoje zgodovine, ki nas mora najti pripravljene, da spoznamo svojo nalogo jasno in jo vršimo odločno-kulturno kot Slovenci in politično kot Jugoslovani.

Računajmo s tem, da izgubimo politično za nedogledno dobo velik del svojih rojakov. Kakó jih ohraniti vsaj kulturno? Najprej bi poudarjal zahtevo modrosti in pravičnosti, da resničnim tujerodcem na svojem ozemlju omogočujemo njih narodno življenje, ako izpolnjujejo svoje državljanske dolžnosti. Tako more potem naša država s krepkim nastopom zahtevati isto ravnanje za naše prebivalstvo onstran Jugoslavije. Vsako maščevanje in zatiranje z naše strani bodo plačevali s svojimi žrtvami naši neodrešeni rojaki.

Naše že itak malo število se skrči občutno. Ali moremo še živeti kot narod? Zavedati se moramo dejstva, da smo del po ogromni večini poljedelske države. Slovenci se kot mali kmetiški narod izgublamo v njej. Naša bodočnost je v intenzivnem kmetiskem gospodarstvu na podlagi združništva ter zlasti v industriji, ki nas more številno pomnoževati; zakaj le industrija omogočuje številnost prebivalstva na malem prostoru. Posamezni deli države se morajo spopolnjevati: ponekod poljedelstvo, ki daje kruh, drugod industrija, ki izdeluje orodje.

Razvoj industrije pa zahteva smotrne gospodarske in socialne politike, ki ne služi samó kapitalu, ampak tudi delu. Slovenci imamo polno svojih rojakov v tujini, ki jih domovina ni mogla preživljati. Pripravimo jim podlago, da se zopet vrnejo množit bogastvo in rod svoje domovine, a ne, da nam odhajajo še novi. Potrebujemo jih, ne dajmo, da jih omami „tuja slava“. Dvignimo se gospodarsko in številno, kar koristi tudi naši kulturi, duševnosti posameznika in splošnosti. Vse to ne ostane brez vpliva na rojake onostran državne meje. A ko pride zopet zgodovinski trenotek, ki nas pokliče popravljat krivice svetovne vojne, tedaj uveljavi tudi Prešernov rod svoje prirodne meje v okvirju Jugoslavije, ki naj obsega vsa štiri plemena. Treba je, da se razvijata narod in država v smeri, ki jo zahteva čas, v katerem živimo.

In sedaj še nekaj besedi slovenski mladini, ki je čaka važna bodočnost. Naj se pripravlja nanjo ne le z manifestacijami ali celó z demonstracijami, marveč v prvi vrsti s tem, da služi „Musis et Virtuti“ — umstvenosti in npravstvenosti. Domovina naj ji ne bo prazna beseda, ampak pojem z bogato vsebino, da dobimo dovolj značajnih mož in krepostnih žen. Z narodom se ne smejo igrati ne politični otroci in ne špekulanti. Pri malem narodu je škoda vsakega člana, ki zapravlja svoje telesne in duševne sile v brezdeleri ali nezmernosti. Vse to je stara resnica, a vendar vedno nova, ker jo lahko pozabljamó ravno zaradi njene starosti; zato jo moramo obnavljati večkrat. Usoda slovenskega naroda je najprej v naših rokah.

O NAČELNEM VPRAŠANJU AVTONOMIJE.

Kakšen namen in pomen imajo vlade? Na to vprašanje je treba sedajle odgovoriti. Zakaj, ako vlada in vladanje nimata nobenega pomena in namena, ni potrebno ne eno ne drugo. Toda vsaka vlada ima neki namen in pomen. Namen in pomen vlade je ta, da pospešuje namene družbe ali tistega njenega dela, ki spada v njeno področje. Vrhovno vodilo pri vsem potrebnem vladnem delu bodi, pospeševati in omogočati skupno delo in napredovanje v družbi. Vlada mora torej poznati smer družabnega razvoja; poznati mora tudi omejek, v katerem se to vrši. Vemo, da se n. pr. politični razvoj izraža v konservativni prilagoditvi na nove razmere; da se stare navade le polagoma prenavljajo v nove; da se morajo pri novih začetkih uporabljati predvsem stara, že preizkušena sredstva.

Vsaka država ima vlado, ponekod tudi po več vlad, ki se dopolnjujejo v osrednjo vlado. Ali je pa država tudi potrebna? Država je del človeške družbe. Ona je organska predstaviteljica družbe. Ako govorimo danes o družbi, mislimo pri tem komaj kaj več kot le o abstraktnem pojmu. Država je v življenju družbe nujna. Dokaz za to je znova dala tudi ruska revolucija. Boljševizem po svoji teoriji državo negira in stremi po takšni organizaciji človeške družbe, ki ne bo poznala nobenih držav in mej, ne nacionalnih, ne drugačnih. Boljševizem v Rusiji je takoj spočetka šel za tem, da državo razbije in odpravi. To se mu je pa povsem ponesrečilo. Rezultat tega prizadevanja je bil, da skuša sedaj boljševizem državo na novo zgraditi, vsekakor na novih temeljih. Odpravil je n. pr. državni upravni aparat in je takoj ustvaril novega; odpravil je birokracijo in je nemudoma ustvaril novo; razbil je armado in je hitro zorganiziral novo. Država je torej nujna. Ako priznamo potrebo države kot organskega telesa človeške družbe, smo s tem priznali še nekaj drugega: da smo namreč socialisti. Država pa mora imeti neko vlado, ker brez nje si države ne moremo prav misliti. Vlada in vladanje je produkt človeške nature. Če nam ne bi zgodovina mogla dokazati ničesar drugega, ta dokaz prinaša. Kako bi bilo mogoče dokazovati nasprotno? Ali more posameznik n. pr. živeti brez države, odnosno družbe? Ali se more poedinec povzpeti do vladarstva nad živalskim svetom? Ne. Šele več ljudi, ki se zedinijo za ta ali oni namen, more postati vsaj delni gospodar stvarstva. Človek izven družbe torej ne pomeni ničesar, ker je brez moči. Skupnost ljudi šele napravi človeka zmožnega, da se uveljavi v zemeljskem stvarstvu. Zato je država potrebna. Vlada je le vidna oblika družbe. Vlada je tudi organ družbe. Torej je oboje nujno, kakor je nujna družba sama. Nastane vprašanje: Ali je treba in je mogoče zanikati pravice poedinca, odnosno tudi kulturnih, socialnih, plemenskih skupin poedincev? Gre za pravice poedinca in dolžnosti celokupnosti. Tu je treba

najti skladnost, ki pa je težka. Ali je mogoče svoboden razvoj poedincev in posameznih kulturnih ali socialnih ali plemenskih itd. skupin postaviti v službo splošnega socialnega razvoja človeške družbe, odnosno države? Etična vrednost socializma bi tičala baš v tem, če more doseči, da se vpreže posameznik s svojimi plemenitimi nagnenji, v kolikor jih pač ima in zamore, v službo celote. Ta možnost je dana.

Preidimo naravnost v središče tega spora: Kakšen namen imej vlada? V čem bi bile funkcije vlade? Eni so te misli, da vlada nima nobene pravice se vtikati v spore in boje med sodržavljani. Priznavajo ji kvečjemu nekakšno policijsko oblast. Drugi zopet se drže drugega ekstrema, da se namreč mora država — zastopana po vladi — vmešavati v vse zadeve državljanov, poedincev in njihovih političnih, socialnih, plemenskih in drugačnih skupin. Oba ekstrema moreta dokazovati absolutno potrebo svojih zahtev, bodisi iz zgodovine, bodisi iz dogodkov č'anašnjih dni. Na eni strani stoji liberalna teorija kapitalizma, na drugi socialna teorija komunizma. V pogledu državne organizacije in uprave v praksi zagovarjata oba ekstrema skrajni centralizem.

Vmešavanje države v vse zadeve poedincev ali posameznih njihovih skupin je brez dvoma kvarno za njihov individualni razvoj. Popolna ali tudi le delna pasivnost države, bodisi v kulturnih, gospodarskih, socialnih ali plemenskih sporih in stremljenjih, je pa dandanes absolutna nemožnost. Dozoreli kapitalistični gospodarski sistem je družabno življenje že tako zelo skompliciral, da je državno vmešavanje v življenje poedincev neizbežno.

Treba je tedaj najti neko sredino. Treba je poedincem ali posameznim skupinam poedincev pustiti kolikor le mogoče široko možnost, da se svobodno razvijajo in napredujejo. Obenem jih je treba tudi zaščititi pred uničujočo konkurenco. Skratka, nasprotstva med razvojno možnostjo poedincev ali posameznih skupin poedincev in med socialnim razvojem družbe je treba znižati na najmanjšo mero. Državo napraviti za absolutnega boga, pomeni vse poedince in posamezne njihove skupine, — bodisi kulturne, politične, socialne, plemenske ali kakršnekoli — enostavno uniformirati ter iz človeške mnogoličnosti napraviti enolično kasarno. Državo ponižati na zgolj policijsko oblast pa pomenja izzvati anarhijo, to je brezvladje, v katerem bi odločala slučajna moč pesti v neprestani meščanski vojni brez vsakega zmisla in cilja. Država bodi sicer bog, toda konstitucionalni bog — če je misel tako pravilno izražena.

Kakšen namen ima torej družba, država, vlada? Država je skupina poedincev in njihovih krožkov, ki hočejo drug drugemu vzajemno pomagati pri svojem nadaljnem razvoju in napredovanju. Ti poedinci so precej različni. Vsakdo od njih se hoče razviti po svojih lastnih močeh. Baš v tem so skrita vsa tista številna sredstva, s katerimi se ustvarja civilizacija in vse one uredbe, ki naj zadovoljujejo različne človeške želje in olajšujejo človeško bedo. Tu se morajo poiskati pogoni za miselni razvoj

človeštva in za potrebna socialna dejanja. Namen vlade je tedaj, vsem tem silam in iniciativam poedincev pripomoči da razmaha. Delo vlade se mora prilagodovati menjajočim potrebam, recimo socialne, gospodarske, kulturne organizacije ljudstva. Namen vladanja ne more biti v tem, da se država vsepovsodi brez smotra vmešava v življenje državljanov, temveč njen namen naj bi bil v tem, da življenje smotreno urejuje v korist poedincev.

Zato je vladanje predvsem znanost. Vlada mora poznati kulturne, gospodarske, socialne in drugačne razmere ljudstva, poznati mora tek razvoja in vse tako uravnati, da socialni razvoj ne bo brez smotra in da ne bo dušil poedinca v razmahu njegovih individualnih sil.

S tega vidika bi bilo presojati tudi vprašanje ureditve nove države. Kar je že tu, kar živi, dela in se giblje, je treba pospeševati — to je bilo in bo vodilno načelo v življenju človeške družbe. Življenje zatirati, poedince in posamezne njihove skupine in skupinice uničevati, to more dovesti le do katastrofe, ki so državi kot organskemu delu družbe v kvar. V zmyslu današnjih dnevnih gesel povedano, moremo torej zagovarjati le prostost individualnega razvoja, avtonomijo vsepovsod, tako poedincev, kakor tudi posameznih njihovih skupin, kulturnih, jezikovnih, socialnih. Vse te sile in silice smotreno pospeševati in uravnati ter vezati v višjo skupino družbe — le to more biti namen države in vlade.

STANISLAW ROSZKOWSKI:

POLJSKO DELAVSTVO V POLJSKO-RUSKI VOJNI.

V trenutku vstajenja neodvisne Poljske so se nahajale v deželi nekatere posebne organizacije. Mednarodna „Socialno-demokratska stranka kraljevine Poljske in Litve“ je predstavljala levo krilo delavskega razreda, ki je stalo v zelo tesnih stikih z ruskimi boljševiki. „Poljska socialistična stranka“ je združevala v svojih vrstah sodruga te stranke bivše ruske okupacije s pristaši prejšnje gališke „Poljske demokratske stranke“, katera je vtisnila celokupni stranki bolj narodni značaj, kakor ga je imela poprej. Program in delovanje te stranke je zelo sorodno programu in političnemu dejstvomvanju slovenske socialno-demokratske stranke.

Po združitvi od Prusov revindiciranih poljskih zemelj se je spojila „Narodna delavska zveza“ (Narodowy Związek Robotniczy) z „Narodno delavsko stranko“ (Narodowe Strannictwo Robotnicze), organizirano v teh krajih v eno stranko pod skupnim imenom „Narodna delavska stranka“, katere program se najbolj približuje slovenski narodno-socialni stranki.

Desno krilo delavstva predstavlja „krščanska demokracija“ čije vodstvo je popolnoma v rokah duhovščine in ki pravzaprav tvori del splošne organizacije desnice. Radi malega števila pristašev nima znatnejšega političnega vpliva.

Izvemši „krščansko demokracijo“ so morale pod ruskim gospodstvom vse omenjene delavske stranke živeti nezakonito, konspiratorično življenje. Pristašem teh strank so pretile hude kazni.

Ko je končno prišel trenotek osvobojenja, se je polotila vseh skrb, da podleže dežela, brez vojaškega varstva, boreča se z nešteti težkočami, ogrožena od vseh strani po sovražnih sosedih, kot žrtev bližajočega se boljševizma, ki ga je Nemčija z vnemo pospeševala. „Socialno-demokratska stranka kraljevine Poljske in Litve“, ki je to ime že odložila in se čisto javno priznavala kot komunistična stranka, se je pripravljala, da priskoči z vsemi silami na pomoč boljševizmu.

Ko so boljševiki začetkom januarja zasedli Wilno in Grodno, se je takratna prva vlada svobodne Poljske, v kateri je imela socialno-demokratska stranka večino, odločila, da se z vsemi silami upre temu navalu in da bo branila svojo politično svobodo. Tako je izbruhnila vojna z boljševiki.

Poljske delavske stranke so zastopale stališče, da more dobiti poljski delavec vpliv na oblikovanje državne organizacije in socialnega življenja le v svobodni Poljski. Boljševiški vpad ni ogrožal le demokratskega načela, temveč celo neodvisnost nove države, in je pomenjal nevarnost nove delitve Poljske med Rusijo, Nemčijo in Češkoslovaško.

Drugega mnenja so bili seveda komunisti, ki so stali pod vplivom iz Rusije poslanih agitatorjev in uživali bogato denarno podporo ruskih boljševikov.

Vzrokov za splošno nezadovoljnost ni manjkalo — katastrofalna brezposelnost, povzročena radi tega, ker je nemška in ruska soldateska namenoma in smotreno porušila vse tovarne, občutno pomanjkanje predmetov, ki se v vsakdanjem življenju neobhodno potrebujejo, strahovito pomanjkanje stanovanj in vedno rastoča draginja, vse to je nudilo komunistom ugodna tla za njihovo agitacijo.

Vendar se boljševikom tudi v trenutkih, ki so bili Poljakom najopasnejši, ni posrečilo, zanetiti resnih nemirov ali političnih stavk; medtem je podila mlada poljska vojska boljševiške tolpe vedno bolj proti vzhodu.

Javno in državi škodljivo rovarjenje komunistov je prisililo vlado, da je razpustila njihove organizacije in odstranila komuniste iz uradov. Komunistične strokovne organizacije, ki pa so bile le po imenu strokovna združenja, so se zedinile s strokovnimi organizacijami „Poljske socialistične stranke“ (Polska Partja Socjalistyczna), da po možnosti nadaljujejo tam svoje rovarjenje pod drugim imenom in na tuj račun. Njihov vpliv pa je navzlic njihovim naporom od dne do dne ginil. Le med de-

lavstvom krajev, ki so jih imeli prej zasedene Rusi, so še imeli privržen-
ce, toda tudi tu je bila njihova agitacija vedno manj uspešna in to tem
bolj, ker so bili oni delavci, katerim se je posrečilo pobegniti iz boljše-
viške Rusije na Poljsko, najuspešnejši protiagitatorji.

V konstituenti ima „Poljska socialistična stranka“ 35 poslancev.
Največji je njen vpliv med delavstvom v Varšavi, v premogovnem okrožju
dombrowske kotline in bivši Galiciji. Najhujši udarec je prestala stranka,
ko je ententa izročila Čehom veliko število občin v tešinskem ozemlju,
naseljenih s poljskimi delavci. Na ta način je bilo ententnim interesom na
ljubo odtrganih od Poljske 150.000 poljskih državljanov, po večini so-
cialno-demokratskih delavcev.

„Narodna delavska stranka“ ima v konstituenti 28 mest. Njen vpliv
se raztega na delavce tekstilne industrije v Lodzu, dalje kraje, ki so se
ločili od Pruske, kjer ima med kmetškimi delavci močno organizacijo.
Ko se priklopi Poljski še Gornja Šlezija, bo moč stranke še narastla,
ker ima v teh krajih strokovno organizacijo, broječo 200.000 članov. Žal,
da plebiscit v Gornji Šleziji vedno zavlačujejo; zakaj koalicija misli, da
bo držala s tem Poljake v šahu, pri čemer rasto nemške nade, da se s po-
močjo Angležev glasovanje onemogoči.

Tudi v gdanski prosti državi in med izseljenci v Westfaliji šteje „Na-
rodna delavska stranka“ mnogo organiziranih pristašev.

„Krščanski demokrati“ imajo le malo privrženecv v krakovski oko-
lici in Wilni. Imajo sicer 23 poslancev, vendar to število ne odgovarja
dejanski moči njihove stranke. Devet poslancev te stranke je bilo izvo-
ljenih na programu „Narodne delavske stranke“; kasneje so bili iz stran-
ke izključeni in so se pridružili „krščanskim demokratom“. Ostali so
bili izvoljeni z glasovi konservativcev, ki so hoteli s tem svojo stranko
demokratsko pobarvati, da bi lažje prodrli.

Ko so poljske čete potisnile umikajoče se boljševike do one vzhodne
točke, katere ni kazalo prekoračiti, so se ustavile, da opazujejo nadaljni
boj boljševikov z reakcionarno Rusijo. — Poljska delavska stranka je
smatrala to za trenotek, ko je vsako nadaljnje bojevanje brez pomena
in celo kvarno skupnim državnim interesom. Prizadevali so si, da se
čim prej vrnejo v normalne razmere, da bi ne bilo treba svojih političnih
načel še dalje žrtvovati in prilagodovati neizogibnim zahtevam vojnih
potreb.

„Poljska socialistična stranka“ je začela v časopisju živahno propa-
gando za mir, s katero se je „Narodna delavska stranka“ sicer strinjala,
a se je ni dejansko udeleževala, da bi ne slabila navdušenja v armadi.

Dasi so delavske stranke dvomile o iskrenosti boljševiške želje po
miru, so vendar zahtevale, da se skoro sklene mir, da morejo končno
začeti z grajenjem demokratske države, kar bi bilo onemogočeno z na-
daljnim brezpomembnim bojevanjem.

Meseca marca t. l. so boljševiki pač pokazali dobro voljo, da sklenejo mir, kar pa je služilo le njihovi nameri, zakriti mobilizacijo vseh razpoložljivih sil za udarec na Poljake na severni fronti. Vojaška akcija poljskih čet proti Kijevu je imela le namen, onemogočiti nameravano boljševiško ofenzivo na severu. Da se je ta načrt ponesrečil, je le dokaz, kako skrbne in dalekosežne so bile priprave za boljševiško ofenzivo že takrat, ko so boljševiki baš ponudili Poljakom mir.

Ta preokret jih ni zadrževal, da bi ne gnali svojih neštetih čet celo do Varšave.

Ko so se boljševiki že bližali Visli in germanskega jarma komaj osvobojeno zemljo zopet izročili Nemcem, ko so Prusi že zbirali ob mejah svoje čete, da napadejo Poljsko in ko so češki bratje odrezali dovoz živil in orožja — je grozila Poljski zopet nevarnost, da jo pohlepni sosede razdele. Ta opasnost pa je tudi najgorečnejšim privržencem miru na Poljskem potisnila orožje v roke.

„Poljska socialistična stranka“ in „Narodna delavska stranka“ sta zbirali prostovoljce za poljsko vojsko. V masah so vstopali pristaši obeh strank v prostovoljske polke.

Najlepše nam kaže razpoloženje poljskega delavstva nastopno dejstvo. Ko so boljševiki že naskakovali varšavska predmestja, si mnogobrojni boljševiški agenti, ki so razpolagali s komunistično organizacijo, niso upali v Varšavi, kjer je med 400.000 judovskimi prebivalci večina močno simpatizirala z boljševiki, prirediti najmanjše manifestacije.

Delavec in intelektualec sta rešila svobodo Poljske.

Ko je bila svoboda že zagotovljena, se je začel iz delavskih vrst močan glas po miru. Zastopniki poljske socialne demokracije in narodne delavske stranke so se udeleževali mirovnih pogajanj v Rigi in podpisali mirovno pogodbo v trdnem prepričanju, da bo to pošten in pravičen mir, ki bo omajani deželi končno nudil priliko, začeti z notranjo zgradbo in ustanoviti pravo ljudsko državo Poljsko.

DR. M. ROSTOHAR:

PSIHOLOGIJA NARODNOSTI.

III.

Z anketo smo hoteli dognati: prvič smo želeli izvedeti kako se splošno pojavlja narodna zavest pri teh, ki svojo narodnost posebno odločno poudarjajo v življenju in kakšna je razlika med narodno zavestjo teh ter onih, ki navidez ne kažejo nobenega narodnega prepričanja ali ga celo zanikajo. Nato se nanašajo prva tri vprašanja.

Drugič smo skušali dognati, kdaj in v kakšnih okoliščinah nastaja narodna zavest pri poedincih kake narodne skupine. Sem se nanašajo dve nadaljnji vprašanja.

Tretjič smo hoteli ugotoviti v kakšnem psihičnem razmerju se nahajata narodna zavest in nravna zavest. Ko se začne namreč človek zavedati svoje narodnosti, jo navadno tudi ocenjuje, kakor ocenjuje svoje versko prepričanje. Pri teh vprašanjih nam je šlo tudi za to, da dožemo, kako vpliva narodno prepričanje na nravno zavest človeka; ali jo krepi ali slabi. Sem se nanašajo zopet tri glavna vprašanja in par kontrolnih vprašanj.

Četrtrič smo hoteli dognati, kako in pod katerimi pogoji se narodna zavest preobrazuje. Tega se tiče šest glavnih in ravno toliko kontrolnih vprašanj.

Razposlali smo (l. 1912) sto vprašalnih pol osebam, ki so nam bile znane kot tipični zgledi v narodnostnem oziru. Vrnjenih nam je bilo 69 izpolnjenih vprašalnih pol. Izmed teh je bilo 14 neporabnih; 31 oseb se ni odzvalo anketi, najbrž zaradi tega, ker jim je bila vprašalna pola neprijetna. Nekateri so se nam opravičili, da smatrajo svojo narodno preobrazbo za „intimno zadevo, o kateri se jim iz več vzrokov ni mogoče izjaviti“. Tudi take opravičbe dovolj povedo. Omenimo še, da smo pošiljali pole raznim Slovencem, Čehom, Poljakom, Nemcem, Židom ter nekaterim renegatom teh narodnosti.

Na prvo vprašanje, ako imajo kakšno narodno prepričanje, se je glasilo 51 odgovorov pritrdilno, 3 zanikajoče, 1 pa neodločno. Vseh slučajev ne bomo posebej navajali, ker so si le preveč slični, pač pa nekatere najmarkantnejše, ker segajo naravnost v globino narodne zavesti.

Večina ljudi z izrazitim narodnim prepričanjem smatra narodnost za instinkt, ki jih, nevede in nehote žene v socialno življenje in jim je vodilo v vseh vprašanih praktičnega življenja. Splošno trde, da se je narodna zavest pojavila v razmeroma zgodnji mladosti, pri večini nehote in nevede, kako in zakaj.

Zanimivejši pa so oni slučajji, v katerih se narodnost zanikuje in to zaradi razlogov, s katerimi utemeljujejo breznarodnost.

Tak slučaj nam podaje Kautsky,¹ ki je tudi na strankarskem shodu v Innsbrucku odgovoril takole: Nimam nikakšne narodne zavesti in ravno to smatram za svojo prednost. Če me že silite, da premišlujem o tem, h kateri narodnosti pripadam, tedaj moram reči, da sem Čeh in ob enem Nемец. Če bi hotel biti danes nacionalec, moral bi se presekati na dve polovici, na češko in nemško. Moji starši so bili Čehi in do sedemnajstega leta sem bil fanatičen češki nacionalec. Vsakega Nemca sem smatral za našega zakletega sovražnika in sem ga črtil. Takrat nisem poznal večje pregrehe, kakor če bi postal Nемец. Ko sem se pa seznanil s socializmom, tedaj se moje nacionalistično stališče ni dalo več vzdržati napram vzvišenim idealom socializma. Čim bolj sem se poglobil v njegovo univerzalnost, tem bolj je ginevalo moje nacionalno prepričanje, in tako danes nimam nikakšnega narodnega prepričanja.“

¹ Kautsky je duševni voditelj socialne demokracije na Nemškem.

Ta odgovor je v treh ozirih silno pomemben. Prvič imamo tukaj dokaz, da se narodnostna ideja in ideja univerzalnosti kot psihološko protivni v človeški zavesti uničujeta. Narodno zaveden človek postane lahko po univerzalnosti socializma narodno indiferenten, posebno če se univerzalnost in ekskluzivnost pretiravata. Takih slučajev je bilo v dobi socialističnega prerojenja pri kulturno slabejših narodih naravnost ogromno število. Kautskega univerzalno nagnenje v socialističnem prerojenju se ni moglo pomiriti in ustaliti v relativno ozkem okvirju češke narodne zavesti. Socialistično navdušenje, ki je samo postalo praktičen življenski princip, je polagoma njegovo prvotno narodno prepričanje izpodrinilo iz vodilne vloge pri odločevanju v praktičnih življenjskih vprašanjih.

Trditev Kautskega, da nima nobene narodnosti, oziroma da je Čeh in ob enem Nmec, je vsekakor površna in dokaz, da se je Kautsky premalo poglobil v svojo notranjost.

Kdor je pogledal kdaj v globine narodno čuteče duše in spoznal, kako mogočen in čudovito vsestraski faktor je narodnost v človeškem življenju, bo moral priznati, da je popolnoma nemogoče, da bi človek imel ob enem dve narodnosti, t. j. da bi bil n. pr. Čeh lahko ob enem Nmec, kakor je nemogoče, da bi bil pošteno živeč katoličan ob enem mohamedanec, ali socialni demokrat in ob enem prepričan klerikalec. Kautskega paradokсно trditev, da je Čeh in Nmec, da pa noče biti ne eno ne drugo, si je mogoče razlagati le na ta način, da je njegova narodnost izgubila vse vezi z njegovimi čustvi, voljo in ideali; narodnost mu je ostala samo še kot pasivna predstava brez vsake življenske moči, nekak duševen petrefakt, na katerega se hladno ozira kakor naravoslovec na ostanke nekdanjega življenja.

Le tako si je mogoče misliti sočasno existenco dveh narodnosti v človeški duši. Samo poleg mrtve predstave češke narodnosti se je mogla poroditi in existirati v duši Kautskega predstava nemške narodnosti, prav za prav živa nemška narodnost, ki ga je v njegovem javnem delovanju prešinila čeravno nehote in čeravno se teoretično upira temu, da bi bila kaka narodnost princip njegovega življenja. Ko je Kautsky gledal duševen petrefakt svoje češke narodnosti, je lahko izrekel paradokсно trditev o dvojni narodnosti.

Nimamo razloga dvomiti o tem, da je Kautsky v dobi svojega socialističnega prerojenja skušal za zmeraj se otresti vsakega narodnega mišljenja, ker ga ni smatral za odločilno vodilo kulturnega napredka; toda že l. 1916. je moral priznati, da se mu to ni posrečilo. Spoznal¹ je, da je tudi narodnostna ideja mogočen faktor kulturnega napredka in je zato upravičena, da v javnem življenju soodločuje. Narodno kulturo, oziroma kulturni napredek v narodnem jeziku proglašča celo za nujen pogoj splošne kulture, odločen boj za svobodno narodno življenje pa za zahtevo politične demokracije.

¹ K. Kautsky: Die vereinigten Staaten Mitteleuropas, Stuttgart 1916.

Kaj je danes Kautsky? Nemški socialni demokrat. Kautsky se je, kakor utopljenec z valovi, boril s svojo češko narodnostjo tako dolgo, dokler ni utonil v nemški narodnosti. Ta zadnja faza njegovega duševnega razvoja nam dokazuje, kako močen duševni faktor je narodnost v človeškem življenju, ki se ga ni mogoče samovoljno niti navzeti niti otresti; zakaj narodnost je tajno delujoč faktor naše duše, kakor so vera, socializem in drugi podobni ideali življenja.

Drugi tak slučaj je zgodba nekega srednješolskega profesorja, mojega dobrega znanca, ki mi piše o svoji narodnosti takole: Sin čeških staršev sem. Naša rodbina je bila vedno narodno zavedna, česar mi ni mogoče pozabiti. Radi usode razmer, ki so me gnale v nemški kulturni tok, delujem danes kot germanist na nemški srednji šoli. Ker so brezobzirno nadzirali moje politično mišljenje, posebno moje narodno prepričanje, se nisem upal zahajati v češko družbo, moral sem obiskovati le nemške javne prireditve in zabave ter občevati samo z nemškimi krogi. V teh krogih sem se seznanil z Nemko, ki sem jo poročil, in tako imam danes tudi nemško rodbino. Kot Čeh tukaj eksistirati ne morem, Nemeč pa ne maram postati; čutim, da sem za svoj narod izgubljen, zato se odrekam vsaki narodnosti.

Pred seboj imamo lep zgled, na katerem vidimo, kako dve narodnosti destinktivno vplivata druga na drugo. Prvotna češka narodnost nima radi razmer, v kakršne je zašel profesor Č., več življenske aktivnosti v sebi, ne odločuje več smeri njegove praktične volje, pač pa mu je ostala v duši kot čustvo, ki ga prešinja in veže s češko narodno skupino, vendar preslabo je to čustvo, da bi ga potegnilo iz neugodnih razmer; preslabo, da bi doseglo sfero njegove volje in se tam aktivno uveljavljalo kot praktičen življenski princip.

Njegova druga narodnost je nemška, ta pa je zgolj vnanja. Svoj vpliv uveljavlja na akte njegove volje le kot nekak ukaz vnanjih razmer, kot socialni pritisk, ki odločuje njegovo voljo, kakor se to godi v sto in sto drugih primerih našega življenja, verskega in političnega, kjer se mora volja uklanjati sili razmer. Profesor Č. je danes Nemeč, ker je v to prisiljen, čeprav ni rad. Odtod njegova resignacija na vsako narodno prepričanje. Vprašamo pa, ali nima profesor Č. radi te resignacije nikakšne narodnosti? Ima jo in sicer češko narodnost, dasi živi prisiljeno po nemško. Češko narodnost ima pa zato, ker ima v sebi češko narodno dispozicijo, ki bi edina spontano delovala na njegovo voljo, kakor hitro bi prenehal pritisk nemške družbe, v kateri živi prisiljeno nemško življenje.

Narodno čustvovanje kot psihično dispozicijo je treba torej na vsak način smatrati za notranjo ali psihično narodnost, ki je brezdvomno jedro vsake narodnosti. Ta nerazvita narodnost, ki deluje v naši duši po čustvu kot trajna tendenca k narodnostnemu udejstvovanju, je identična z ono

narodnostjo, ki se v ugodnih okolnostih svobodno razvija v narodnem prepričanju, ki določuje smer naše volje in iz katerega se porajajo plodna socialna in kulturna dejanja.

Poučen je tudi tretji negativen odgovor, ki sem ga dobil od nekega poljskega visokošolca. Pravi: Nimam nikakšnega narodnega prepričanja. Iznebil sem se ga pred dobrimi petimi leti, in sicer radi študiranja narodnostnih razmer v Avstiriji in na Ruskem. Prepričal sem se, da je vsaka narodnost v svojem bistvu egoistična in ekskluzivna, da pa v resnici glede vrednosti ni nobene razlike med vladajočimi in tlačanimi narodi. Razlikujejo se samo v tem, da imajo nekateri narodi moč, da vladajo in zatirajo druge, dočim je drugi nimajo, zato tudi ne morejo zatirati. Ako bi jo pa imeli, bi bili ravno tako brutalni in bi zatirali. Primer za to so Poljaki na Pruskem, kjer so zatiran narod, in Poljaki v Galiciji, kjer gospodujejo nad Ukrajinci in jih zatirajo. Zato sem postal resničen internacionalist.

Tukaj imamo pred seboj zgled¹ razdvojenosti npravno čutečega in univerzalno mislečega človeka z njegovo narodno zavestjo, ki jo začne čutiti kot vtesnitev občečloveškega čustvovanja, postaja mu moralni balast, katerega se hoče iznebiti. Narodnost političnega življenja je v njegovih očeh nemoralnost, saj mu je narodnost po svojem bistvu le socialen boj in neskončna veriga socialnih krivic, ki jih morajo poedinci prenašati zaradi celote.

Vendar, čemur se ta visokošolec odreka, to ni poljska narodna zavest, ki mu je ostala realen faktor duševnega življenja, ampak to je, kakor poudarja v poznejšem pojasnilu,² „narodna ekskluzivnost“, nacionalna zagrizenost, ki negira vse dobro, vse pravice izven mej svoje narodne skupine. Taka narodnost se protivi njegovi narodni zavesti. To je prav, toda to ni bistvo narodnosti. Zakaj ravno tako nemoralen in krivičen je lahko vsak verski boj in vsak razreden boj, ako stoji nepremično na ekskluzivnem stališču svojih fiksnih idej, ki so se doslej še vedno znale vtihotapati v vsako svetovno naziranje, v vsako strujo. Zaradi njih največkrat vodimo boj do skrajnosti, dokler nas praksa ne pouči o izmišljotini teh idej, ki jih potem sramežljivo vržemo med staro šaro. Vendar, kar je zdravega in življenja sposobnega, to ostane, nazori se očistijo in struje žive novo življenje. To velja še posebno za narodnostni svetovni nazor, zakaj v človeškem duševnem življenju ni nič tako elastičnega, kakor je narodnostna ideja, ni nič tako tekočega, tako spremenljivega kakor je narodnost; narodnost mladeniča je drugačna kakor

¹ Tak zgled smo videli tudi pri K. Kautskem.

² Pet dni pozneje sem dobil od B. nekako dopolnilo k odgovoru vprašalne pole s sledečo vsebino: „Priznati moram, da sem še le na podlagi Vaše vprašalne pole začel natančneje premišljevat i o svoji narodnosti. Izjavljam dodatno, da sem izgubil svojo narodnost tako rekoč samo teoretično. Praktično se čutim nerazdružno zvezan s svojo poljsko narodnostjo, iz katere sem izšel. Sicer pa sem napram vsem narodom enako objektivni in kritični, tudi napram Poljakom.“

narodnost zrelega moža, narodnost inteligenta precej drugačna kakor narodnost preprostega neizobraženega človeka. Narodnost nam kaže na raznih stopnjah socialnega in političnega razvoja različno lice. V tem strankarskem prepričanju se zrcali drugače kakor v onem, v nacionalnem programu ima drugačno stališče kakor v socialističnem načelu razrednega boja itd. Tako nastanejo napačna pojmovanja narodnosti in izmišljene narodnostne ideje, katerih se je treba otresti, da se zopet okrepi narodnost kot kulturna sila. To velja tako za narodnost kakor za vse vzporedne kulturne sile, da se jih jasno zavemo, da odstranimo vse izmišljotine iz njih pojmovanja, ker le po jasnih in pravih pojmih pride-mo do harmoničnega svetovnega nazora, ki je končni in najvišji smoter vsega duševnega stremljenja človeštva.

Proti napačni narodnosti se obrača tudi odgovor nekega slovenskega socialističnega voditelja. Njegova negacija velja narodnosti sodobnega nacionalizma, kakor jo vladajoči razredi danes uveljavljajo in izrabljajo v političnem življenju, „ker narodnost je le odeja egoizma vladajočih in izkoriščajočih“. Pripoveduje, kako bridko je okusil to resnico njegov oče in on sam. Na koncu svoje glnjive biografije pa pristavlja: „In vendar ljubim svoj slovenski narod, katerega bi ne mogel nikdar izdati“.

Da so bili v raznih dobah ljudje, ki so narodno idejo izrabljali v svoj dobiček in na škodo tistih, katere so vodili, tega ni mogoče utajiti. Resnično se je tako godilo pri vseh narodih in se še godi, radi česar pride narodno čuteč človek z globoko npravno zavestjo v nasprotje z oficialnim nacionalizmom. Začne se kritika in opozicija v narodnih masah, ogoljufanih in razočaranih ter preganjanja in izobčevanja od strani vodilnih krogov. Tako nastanejo primeri dušnih kontrastov, ko užaljeni in s trpkostjo zavestjo izkoriščanih in prevaranih izstopamo iz javnega življenja, se posmehujemo narodnim idejam, se vzdržujemo skupnih narodnih akcij, morda se celo odrekamo narodnosti, a kljub temu v svojem srcu ljubimo svoj narod.

Ravnamo, kakor tisti, ki nesrečno ljubijo; ljubezen ironizirajo, zato ker so bili v ljubezni prevarani in izkoriščani, ker njihova ljubezen ni našla odkritega odmeva. Preiskujte, če narodna mlačnost in ironiziranje narodnostne ideje v vrstah delavskega razreda morda nima istega izvora! V par primerih smo dognali, da se narodnost teh, ki so iz narodno mešanih zakonov, ni mogla razviti do popolne stopnje aktivnega prepričanja, ko ti trde, da pripadajo dvema narodnostima. Njih narodnost je ostala psihičen rudiment brez vsakega praktičnega pomena. To dejstvo je treba posebej poudariti, ker je dokaz za to, da narodno mešani zakoni lahko neugodno vplivajo na razvoj narodnega in socialnega čustvo-vanja otrok. V treh daljših znanih primerih so narodni spori staršev naravnost destruktivno vplivali na socialen značaj svojih otrok. Narodnost jim je le „socialno zlo“ in „usodepolen predsodek, ki zastruplja človeško življenje.“ „To prepričanje črpajo iz lastnega rodbinskega

življenja.“ „Skrbeti je treba, da si pošten človek, a za javno življenje se brigaj le toliko, kolikor te v to sili poklic, drugače pa glej, da imaš z javnim življenjem prav malo ali nič opraviti.“ Tako govore ljudje, katerim manjka socialen in naroden čut. Ljudje s takimi nazori so v človeški družbi neplodne sile, ki socialni napredek samo ovirajo, ne da bi ga pospeševali z aktivnim sodelovanjem. Tretje vprašanje ankete se je glasilo: „V čem obstoji Vaše narodno prepričanje? Ali se Vam pojavlja kot čustvo ali kot instinkt ali pa kot neka vest ali dolžnost, oziroma zadeva Vaše zavesti?“

Odgovori na to vprašanje so precej kratki in so nam deloma že znani iz prejšnjih citatov. Večina smatra narodnost za čustvo ali naravni instinkt, kar je z drugimi besedami isto. Nekaterim je narodnost zadeva vesti, drugim se razodeva kot čustvo in pamet, kot praktično življensko prepričanje, kot dolžnost in zahteva značaja itd. Vseh ne bom citiral. Omenim odgovor nekega Žionista,¹ ki pravi: „Moja narodna zavest se mi pojavlja izključno kot čustvo. Kot zapadni Žid se ne morem zavedati nikakršnega krvnega sorodstva z vzhodnimi Židi, vendar se čutim z njimi solidarnega, se smatram za del ene narodne celote. Vzgojen sicer kot Nемец, sem na svojih potovanjih po Evropi povsod čutil, kakor bi mi bili hoteli reči: Ti ne spadaš k nam! V Orientu pa sem imel priliko videti, da vzhodni Židje splošno čutijo narodno in hipoma se je vnelo v meni čustvo solidarnosti in zavest, da sem del te židovske celote.“

Od nekega praškega Žionista sem prejel tak odgovor: „Študije naše narodne zgodovine so me iztrgale iz nemško-nacionalnega kroga in vzbudile so v meni židovsko naroden duh. Vidim, da se v posameznih krogih na raznih krajih Orienta uveljavlja stremljenje, nadaljevati življenje v tej zgodovinski tradiciji. Čutim se ne samo upravičenega, temveč narodnost obvezanega, da se temu gibanju pridružim in židovsko narodno gibanje pospešujem, da nekoč vstane naš židovski narod k novemu samostojnemu življenju.“ Ti, ki pripadajo kompaktnim narodnim celotam z razvitim kulturnim in političnim življenjem, ne bodo lahko razumeli takih odgovorov in celo ne bodo hoteli priznati eksistence kakšnega židovskega naroda. Ne mislim se z nikomer prepirati o tem. Navedeni zgledi so nam nepobiten dokaz, da narodna zavest lahko vzklije človeku iz prav neznatnih kali. Večina Židov niti ne pozna hebrejščine, svojega narodnega jezika, nima razen svojih verskih občin, nikakršnih narodnih ordanizacij, nikake lastne države in nima več niti lastnega kulturnega življenja, kakor ga imajo danes drugi narodi v Evropi. Samo nekdanja moč in slava Židovstva, ki je ostala še v spominu, budi danes pri Židih zionistovski duh in krepi v njih upanje v novo narodno življenje.

Neki Nемец je odgovoril: „Moje narodno prepričanje se mi pojavlja kot navdušenje za mojo lepo materinščino, ki je občevalen jezik cele

¹ Odgovor je od nekega izobraženega Žida z Dunaja. Žionist je narodno zaveden Žid.

srednje Evrope.“ Drugi pravi: „Narodnost moja je moj ponos na slavno zgodovinsko preteklost nemškega naroda.“ Tretji: „Moja narodnost obstoji v čustvu spoštovanja do velikih mož našega naroda, katerih ideje so postale vodilne za njegovo življenje.“ Vsi ti zgledi kažejo, da se narodna zavest sicer različno kaže posameznim ljudem, da si nadeva razne oblike psihičnih pojavov, vendar v bistvu je narodnost čustvo, ki je poleg drugih socialnih čustev konstitutiven del našega duševnega življenja, akoravno se redkokdaj pojavlja kot čisto primarni element čustvovanja. Omenjam še en odgovor, ki je zelo pomemben in se glasi: „S tem vprašanjem ste me spravili v zadrego. Vem sicer, da sem po duhu Čeh, zakaj živim kulturno popolnoma kot Čeh in delujem v češki javnosti, vendar moje srce bije za Slovaško, moje misli so več tam, kakor tu v Pragi. Morda porečete: Vi ste lokalni patriot! Toda odkrito povem, če bi svojo narodnost določeval po svojih čustvih, bi moral priznati, da sem Slovak, kljub temu, da imam popolnoma češko mišljenje. Ako pa se postavim na teoretični temelj etnografije in zgodovine, se mi zdi, da bi moral biti Čeh.“ Dokaz, da je pri enem in istem človeku lahko nositelj narodne zavesti zdaj etično čustvo, zdaj zopet predstava kulturno-politične edinstvenosti.

(Konec prihodnjic).

DR. FRANCE GORŠIČ:

O RODBINSKI ZADRUGI KOT JURIDIČNI OSEBI.

Čim dalje v preteklost zasledujemo družabni razvoj, tem bolj preproste so zajednice človeške družbe, ki jih zasledimo. Zato se zdi, da je bila v prazgodovinskem času, v času materinskega prava in morda še vso dobo nomadstva, človeška prazajednica v pravem pomenu besede tista mala rodbina staršev in mladičev, ki ima primitivni animalski tip. Rodbinska zadruga je višja razvojna stopnja, katero je povzročila potreba stalno naseljenih poljedelcev in živinorejcev. Čustvo sorodništva in gospodarska korist sta vzbudila pomen združevanja v rodbinskih zajednicah, v katerih so tudi oženjeni ali omoženi otroci in vnuki bivali pri starešini in v katerih so ž njegovo rodbino vsi skupno obdelovali zemljo, ki je s pritoklinami in premičninami vred veljala za skupno last vseh članov zadrugarjev. Toda prehod od preproste rodbine do zadruge je bil dolg proces, ki se je začel nesočasno takrat, kadar se je k čustvu, da spadajo sorodniki skupaj, pridružilo še tisto skupno delo, ki je enako čuteče prisililo, da so bivali skupaj. Med tipoma rodbina pa zadruga je postala prehodna oblika hišne zajednice, v katero se je bila razširila prarodbina. Tudi to hišno zajednico imenujemo rodbino. Iz te večje rodbine je nastala sčasoma zadruga.

Na tej višji razvojni stopnji zadrug je bil zgrajen družabni red Slo-venov, ko so bili posedli sedanjo domovino. Kakor nam priča ruski „mir“, (naslednik pečišča), je bil ta razvoj vseslovanski. Da je bil še večji, da je bil svetoven, to izpričujejo G o n n a r d o v a raziskovanja. Najdemo ga v Indiji in v angleškem pravu in kot „deso“ tudi na Javi. Proti Nemcem, katerim je bil ta razvoj tuj, bi bili kajpada Slovani upravičeni reklamirati zadržno pomisel zase, in še z večjo pravico bi smeli mi reklamirati slovensko zadrugo proti D o p s c h u, ki je, govoreč o starejši socialni in gospodarski ustavi „alpskih Slovanov“, trdil, da se je jugoslovanska zadruga v bistvu naslanjala na nemško-pravne hišne zajednice, ki so bile zgrajene na temelju rodbine in sorodstva in ki so osobito tam nastale, kjer je bilo kmetovanje toli težko, da je ono terjalo združevanja več ljudi. Danes je dognano, da je slovenska zadruga izvorna, in da so tipi zadrug pri sosedih Slovencev slovenskega izvira n. pr. tirolske Gemeinhäusereien v deffreggenski dolini in zadruge na Furlanskem. Po potu germanizacije je prišla slovenska zadruga in ž njo zadržna misel v nemško pravno življenje, kjer je nomenklatura še danes silno slabotna.

Za dedino ali baštino so vzprejeli Nemci oznamenilo lastnina „zur gesamten Hand“ in enako govore o pravni pomisli „der gesamten Hand“, kjer so zasledili bodisi v svojem pravu še pred kodifikacijo nezavestno recipirane, bodisi potem v kodificiranem občnem grajanskem¹ zakoniku zapisane analogne spomine naše zadruge, tako zlasti pri treh pravnih ustrojih: pri skupnosti dedičev, pri oblikah družabnega prava na polju grajanskega prava, zlasti pa pri imovinski skupnosti zakonov, glede katere danes že precej trdno velja, da se je v nemški obliki vrnila v svojo slovensko domovino, kjer se je zopet udomačila, a sedaj kot ustroj samorastlega „gemeinrechtlich“ prava.

Uzakonjevalci občnega grajanskega zakonika so zadržne pomisli uzakonili le toliko, kolikor je bila v dobi pred kodifikacijo že udomačena v nemškem občnem pravu, nikakor pa ji niso širili veljave. Zdi se, da se jim je včasih ta misel prikradla v tekst. Sama rodbinska zadruga pa je ostala grajanskemu zakonu popolnoma tuja. Imeli so jo za napravo, ki bi se ne bila dala spojiti z osnovnimi načeli zakonikovimi. Zakonik je postavljen na rimski temelj. Priznava solidaritetni princip in v protivju k njemu lastnino po deležih. Obe ti dve načeli se odlikujeta z individualističnem značajem, drugo od drugega pa sta jasno in ostro razločeni. Vrhu tega velja še nauk o juridični osebi, nauk, ki uči, da je juridična oseba poseben pravni subjekt, ki je različen od udeležencev. Tako stoji zadržna pomisel daleč ob strani. Za njo ni mesta v o. g. z., ker popolnoma svojska uči, da pristoji isti pravni položaj več osebam, ki

¹ „Grajanski“ rabim v pomenu bürgerlich (n. pr. bürgerlicher Gewinn, grajanski dobiček, ergo grajanski zakonik, v Škrabčevem zmislu); „državlanski“ je staatsbürgerlich, a „meščanski“ je „städtisch“.

morajo skupno delati, skupaj pravice izvrševati ali zasledovati, skupaj dolžnosti izpolnjevati. (Glej Schuster-Bonnott, Die Spuren des Rechtsgedankens der gesamten Hand im österreichischen allg. bürgerlichen Gesetzbuch.)

Zadrugo smemo prištevati zatiranim narodnim pravnim ustrojem; zakaj zakonodaja ji je bila naravnost sovražna, hotela jo je zatreti. Raz to motrišče je kaj lahko umevno, zakaj ni specialnega zakona za to pravno napravo. Zadrugi tako zelo neugoden socialni razvoj je bil kriv, da so kodifikatorji dosegli uspeh, ki so ga želeli. Ob drugačnem socialnem razvoju nikdar ne bi bili uspeli. Zakaj je zadrugi pojemala sposobnost živeti, to vprašanje je treba ločiti od vprašanja, da je bilo pravo države nenaklonjeno samorastlemu staremu narodnemu pravu. Neumno bi bilo tajiti, da zadruga ne ustreza modernim socialnim odnošajem. Že leta 1850. (o. g. z. je dobil veljavo na Hrvaškem 1. maja 1853. l.) je bila — tako poroča Maurović — pretežna večina mnenj, ki jih je bila zbrala hrvaško-slavonska kmetijska družba, da naj se zadruga odpravi. Prijatelji zadruge, nadaljuje Maurović, so mnenja, da je o. drž. z. zadrugo oškodoval. Toda, ker tega zakona pri zadrugi ne moreš uporabljati, zaradi tega pač ne smeš kar trditi, da se zakonik (o. g. z.) na Hrvaškem ni obnesel; takó bi čisto specialne razmere istovetili s splošnimi odnošaji zasebnega prava. Nekega modernega prava je bilo Hrvatom treba. Če bi bili hoteli ohraniti zadrugo na vsak način, bi se bil moral ta institut urediti s specialnim zakonom. Tega pa je že mnogo predolgo nedostajalo. To je potem vzrok, zakaj zadruge poginjajo, ako hočete za to reč zakonodaja na vsak način smatrati za odgovorno. — Brez mogočnega zaveznika, socialnega razvoja, bi bilo uspelo zatiranje zadruge pač do majhne mere. Saj je celo navzlic temu zavezniku še Bogišić našel staro zadrugo v področju avstrijskega občnega grajanskega zakona. — Glede Bosne in Hercegovine pravi Zobkov, da je faktični obstoj zadruge močno vplival na rodbinsko pravo. Dasi zadržno razmerje zakonito ni bilo urejeno in dasi so najbolj preprosta vprašanja povzročala dvom (Zobkov meni, da je morda tudi ta okoliščina sokriva, da zadruge zmerom bolj minjajo in da se celotna imovina umika individualni lastnini), se vendar niso mogle popolnoma v nemar puščati običajne norme rodbinskega prava bosanskega in hercegovskega.

Iz tega se razvidi, kako se je zadrugi godilo, kadar je kot plod socialnih razmer zagospodoval individualistični princip. Dandanes bi — kolikor je meni znano — na ozemlju Slovenije zaman iskal tiste slovenske zadruge, o kateri je Bogišić trdil, da je bila različna od hrvaške zadruge. Ostanke so še med beneškimi Slovenci, kjer žive včasih tri do štiri družine v eni hiši, in v Furlaniji, kjer je po Rutarjevem izpročilu še ohranjena navada skupnega bivanja vseh sinov in vnukov z njihovimi družinami pod eno in isto streho. Tudi v tem je Rutarju pri-

trditi, da je furlanska zadruga slovenskega izvira, ne pa morda ostanek predslovenskih zadrug „farai“, ki so se nanašale le na skupno obdelovanje zemlje.

Manj znano je, niti ni bilo v slovenskem pravnem knjištvu še nikjer omenjeno, da obstoje na ozemlju Slovenije zadruga neslovenskega tipa. To stvar sem doznal l. 1912./1913. v kostanjeviškem sodnem okraju, kjer se je bila nekako od l. 1905. izvršila nova meritev obmejnih katastrskih občin Planina, Sv. Križ in Črneča vas. Te katastrske občine mejijo na tako zvani, državnoopravno večno prepirni Žumberk, na čigar ozemlju so bili po l. 1534. naselili Uskoke iz Bosne. Imena prebivalcev nekaterih obmejnih vasi svetokriške občine, n. pr. vasi Brezovice, govore za to, da so se ti „Vlahi“, kakor jih narod nazivlje, že zdavnaj stalno naselili na kranjskih tleh. Tipičen in kaj često opazovan primer pa je, da imajo Žumberčani, ki žive v selih za mejo še dandanes v zadrugah, na kranjskih tleh, in sicer v gori rečenih katastrskih občinah, svoje zidavnice, vinograde in koloseke. Njihove razmere so prišle pri kostanjeviškem okrajnem sodišču na razgovor, ko se je v 9. desetletju prejšnjega stoletja osnavljala nova zemljiška knjiga. Sodnik, ki je vodil to delo, je bil zaveden Slovan¹, ki je za lastnike žumberških nepremičnin v svojem sodnem okolišu vknjižil zadruga. Vknjižba se glasi: „Na podstavi poizvedbenega zapisnika z dne ... št. ... se vknjiži na to zemljišče lastninska pravica za zadrugo Nikole Novakovića z Mrzlega polja na Hrvaškem.“ Včasih, zlasti v primerih, kadar se je zadruga na Žumberškem razdelila ali razbila, pri čemer se je stvar redkokdaj izyršila brez pravde o kranjskih vinogradih, so poznejši kostanjeviški sodniki na podlagi pravnih poravnav (naslov: priposestvovanje²) vknjiževali individualno lastnino tistega zadrugarja, ki je bil pri delitvi ali stoprav pri poravnavi prevzel tostran državne meje ležečo imovino zadruga ali del te imovine. Kadar je zadruga kupila kak vinograd in sploh zmerom, kadar se je pri žumberških zadrugah kaj izprevrгло, se opaža prizadevanje teh sodnikov, da bi po takem ali drugačnem potu zadružno lastnino nadomestili z individualno lastnino enega od zadrugarjev, seveda največkrat z domačinovo ali starešinovo. Priznati se mora, da so ti sodniki ravnali popolnoma v duhu o. g. z.

Zato je še bolj zajemljiva ona še sedaj, gotovo torej več ko 30 let obstoječa, ne baš redka vknjižba zadruga kot lastnice, delo sodnika, ki je bil kostanjeviško zemljiško knjigo osnoval. Pravo države negira to obliko skupne lastnine, a vendar je ista država po svojem zemljiško-knjižnem oblastvu oficialno priznala obstoj neljubega ji pravnega ustroja. Isti položaj je, kakor ga omenja Zobkov, rekoč, da se običajne norme rodbinskega prava v Bosni često niso pustile kar v nemar, dasi po zakonu niso bile urejene. Tukaj in tamkaj se je zgodilo isto: zadruga je

¹ Gospod deželnosodni svetnik Miha Novak, ki živi od l. 1908. v pokoju v Gradcu, je bil takrat okrajni sodnik v Kostanjevici.

² Naslov je bil potvorjen in je bil zgolj lik zadruga.

bila pripoznana od tiste države, ki je bila zadrugo kot zakonodavka zatrla. Schuster-Bonnott omenja še, da v Bosni in Hercegovini gineva prvotna pomisel „der gesamten Hand“ v rodbinski zajednici, ter se sklicuje, da na to vnovič opozarja upravno poročilo za Bosno in Hercegovino (l. 1906., str. 38.) pristavlja pa, da na to usihanje opozarjajo poročevalci „seveda ob pomotnem uvrščanju zadruga pod pogojem juridičnih oseb.“

Če premotrujemo stališče naših zemljiško-knjižnih sodnikov, ki jim je bilo napraviti nove zemljiške knjige, moramo brez okolišev priznati, da so bili ti komisarji v obče popolnoma kos svoji nelahki nalogi. Dovolj je, da opozorim na to, da so, z redkimi izjemami pravilno vknjižili, dobro rešili komplicirano vprašanje agrarskih skupnosti, tistih znanih mnogoštevilnih imovinskih zajednic, ki veljajo za imovinske skupnosti po XVI. poglavju drugega dela o. g. z., a imajo za upravičena zemljišča stvarno-pravni značaj trajnih gospodarskih ustanov. Toda vknjižiti zadrugo, ta stvar je bila **po zakonu naravnost nemogoča**. Odločiti se je bilo, ali je za individualnega lastnika nepremičnine vknjižiti starešino zadruga; taka projekcija skupne lastnine vseh zadrugarjev na posamezno lastnino bi bila državnim centralistom brez dvojbe všeč, a bila bi nasilje, ki bi bila mnogo državljanov druge državne polovice oropala pošteno pridobljenih pravic. Ali pa se je bilo odločiti za drugo metodo, ki je bila nasilna zgolj proti rimsko-nemški teoriji pravnškega prava t. j. za projekcijo zadrug na juridično osebo. Zakon je bil kajpada prekršen, toda brez tvarne škode za udeležence. V boju med pravnim naukom in narodnim pravom se je kostanjeviški sodnik postavil na stran pravne rabe.

Ni ravno pogost ta naš primer z Dolenjskega, da bi se bilo pravo države uklonilo narodni pravni napravi kot dejstvu prava, da si je bila legislativna politika iste države očitno nakanila zatreti pravni ustroj rodbinske zadruga, odtegnivši mu specialno ureditev v zakonu. Čisti centralizem včasih izgubi partijo, kadar se v njegovi službi pravnško pravo loti zatiranja narodnih pravnih naprav. Gotovo sta kodifikacija in praksa podnetili, naj bi zadruga v Slovencih minile, vendar pa je glavni vzrok tega razsula v socialnih razmerah, ter poglavitno v prehajanju naravnega gospodarstva v denarno gospodarstvo. Temu-le mogočnemu zavezniku se je na pohodu h kapitalizmu zahotelo prav tistega individualističnega pravnega načela, ki so nam ga bili racionalisti naklonili l. 1811. Ko je bilo več ko 70 let kasneje po zadnjih ostankih slovenskih zadrug, je država nenadoma pripoznala bosansko zadrugo na avstrijskih tleh. Se ti-li ne zdi ta prikazen liki namrda baronu Haanu? In ni-li zajemljiv ta razvoj, ki je analogen pri Bosancih v Bosni in pri bosanskih izseljencih ob slovenski jezikovni meji?

Zemljiškoknjižno vzprejeta žumberška zadruga na slovenskih tleh je v dveh ozirih zajemljiv pojav samorastlega prava: kot zadruga je ustroj bratskega in s tem starega jugoslovanskega prava,

kot juridična oseba po sili zemljiškoknjižno-pravnih vrzeli je ustroj pro-
jekcijskega prava, ustvarjen od državnega sodnika, ki je lo-
kalno narodno izporočilo postavil nad vrzelasto znanstveno sistematiko,
ki niti dandanes ni kos tehnični težavi, da bi iztaknila juridično konstruk-
cijo za slovansko zadrugo. Projekcija je bila tukaj rešitev uganke, kako
najti pravno zaščito za ustroj brez ustreznega juridičnega pravila in lika.

DR. R. KRIVIC:

T. G. MASARYK O SOCIALIZMU IN SOCI- ALIZACIJI.

II.

Ne da se tajiti dejstvo, da je danes še velika večina buržoazije, ki
ni le gluha za zahteve dobe, temveč se jim celo posmehuje. Socializacija
je taka zahteva, a kaj se hoče: posmehovali so se svoj čas tudi zahtevi
po splošni in enaki volilni pravici. In kljub posmehovanju in zasmeho-
vanju propagatorjev je postala splošna in enaka volilna pravica naj-
preprostejši princip ustav kulturnih narodov. Zagovorniki neizpremen-
ljivosti današnjega družabnega in gospodarskega reda so slepi za raz-
voj človeštva, ne vidijo, da dozorevajo široke delavske plasti, kakor so
dozorevale in dozorele široke plasti ljudstva sploh. Če je ljudstvo do-
seglo udeležbo pri odločevanju državnih poslov, doseže tudi, da se pri-
pusti k soodločevanju v narodnem gospodarstvu. Država in narodno
gospodarstvo sta preveč drug v drugem, da bi moglo ostati dolgo
pri današnjem redu, po katerem imajo sicer široke plasti ljudstva pra-
vico soodločevanja v državnih poslih in možnost aktivnega poseganja
v življenje države, kljub temu pa so ravno te plasti popolnoma izklju-
čene od soodločanja in udeležbe pri produkciji narodno-gospodarskih
dobrin in pri njih distribuciji. Čimpreje izpregleda gospodarsko nadvla-
dajoči sloj in pripozna to preprosto dejstvo toliko bolje zanj. Temeljna
tendencia Masarykovih državniških poslanic je ravno ponovno opozar-
janje buržoazije na to preprosto (pa ne simplistično!) resnico, ki jo
formulira z besedami starega filozofa: „Tega, kdor hoče, usoda vodi,
tega, ki noče, vleče“.

Masaryk budi vest iz narodnih in državnih ozirov. Kliče k izpre-
obrnjenju, neizprosno poudarjajoč, kaj hoče doba od nas, kam hiti raz-
voj. Pri katerikoli priliki mora govoriti kot državnik in predstojnik svo-
jega naroda in republike, vedno poudarja važnost problema socializacije,
važnost za obe stvari, za buržoazijo in delavstvo. Tudi za delavstvo,
ker problem ni enostaven. „Predpogoj socializacije je kontrola vsega
gospodarstva. Tako, kakor se zahteva državni proračun, ravno tako se
mora zahtevati javni proračun vseh podjetij in zavodov v državi, pro-
račun produkcije, proračun vseh potreb.“ „Brez znanja vseh gospodar-
skih moči, brez poznanja celotne produkcije in potreb ni mogoče začeti
učinkovite socializacije.“

Kljub temu, da govori in pridiguje danes o socializaciji že vsak agitator, vsak ljudski govornik, ki gotovo ni domislil problema do dna, kljub temu, da ni globokega poznanja, vendar zato zahteve same po sebi ne gre zasmehovati, ker ljudstvo ponavlja sicer le geslo in nima jasnih predstav; toda gesla ne ponavlja radi lepšega, temveč zato, ker je njegova zavest že tako razvita, da ve, da nekaj ni prav, da se mu nekaj zabranjuje, do česar ima pravico, kot ima pravico do svoje eksistence. Kljub splošnosti zahteve po socializaciji, ta še ni postala preprosta reč. Masaryk tega v svojih poslanicah narodu ne zakriva. „Socializacija ni mogoča, če se masa delavskega ljudstva, če se delavstvo ne nauči razumevati procesa produkcije in distribucije.

Ne zadoščalo bi prisiliti tako zvano buržoazijo z diktaturo k socializaciji; nasilje ni koristno, to ne velja samo za politično nasilje, temveč tudi za gospodarsko in socialno. Pri socializaciji ne gre samo za to, da bi se delavstvo udeležilo vodstva zavodov. V normalnih razmerah uprava kakšnega že obstoječega zavoda ni najtežja stvar; toda pri tako globokosežni gospodarski in socialni reformi ne gre samo za soupravo ali prevzete obstoječih podjetij, temveč za ustanovitev in uvedbo novih zavodov, ali vsaj za izpopolnitev in premišljeno premembo zavodov in vse gospodarske prakse in organizacije.“

Ta pouk velja levici. A Masaryk tudi desnici ne prizanaša. „Vem, da so se v tem oziru izvršili veliki napredki; toda razmere novega svetovnega gospodarstva nas silijo, da opustimo podedovano gospodarsko malost. Resnično podjetna buržoazija se dogovori z inteligentnim, podjetnim delavstvom. V zgodovini nove dobe me je vedno bilo v oči vedenje lene aristokracije.“ „In meni se često zdi, da koraka novodobna buržoazija, tako imenovani velekapital v sledovih stare aristokracije.“ „Problem socializacije zahteva zelo resno in odkritosrčno premišljevanje in dobro izobrazbo delavstva in kapitalistov; toda gledam na naloge socializacije ne le kot na gospodarsko nalogo, temveč tudi kot na zahteve pravne.“ Tistim, ki mislijo, da rešijo problem z besedo, češ da hoče delavstvo itak edinole jesti in piti, odgovarja Masaryk silno ostro: „Ne verujem, da gre tu samo za materializem; sicer pa lažje prenašam materializem lačnega nego prenasičenega.“

Sicer pa ne more prikrivati, da se pojavlja misel socializacije v masah kot edina možnost razdelitve kapitala posameznih velekapitalistov med one, ki so pomagali to bogastvo zbirati s telesnim delom — dočim se med temi masami nič ne misli na duševno delo. Masaryk poudarja, da se doseže uspeh le z medsebojnim sporazumom, brez razburjenja; kajti razburjenje ni načrt. Treba je glav, ne pesti, tako je govoril Masaryk rudarjem v Brezovih gorah.

K Masaryku in njegovim državnim poslanicam naj bi se vračali delavci in kapitalisti. Za obe strani so govorjene.

BOJ PROSTITUCIJI IN SPOLNIM BOLEZNI.

Svojedobna vladna odredba proti tolerančnim hišam je pomaknila seksualno vprašanje pri nas v ospredje. Takoj začetkoma sem že naglašal in tega mnenja sem še danes, da je vprašanje prostitucije ne toliko zdravniško, marveč v prvi vrsti socialno vprašanje. Nasprotno pa je uspešen boj proti spolnim boleznim v glavnem zadeva socialnega zdravstva, spada torej po večini v zdravniški delokrog. V tej razpravi hočem podati nekoliko gradiva, večinoma že na raznih tozadevnih kongresih obravnavano snov, v zoženi obliki in tesnem okviru. Vsa podrobna reševanja spadajo v odseke po strokah in končno pred skupni merodajni forum.

Ogromen kompleks seksualnih vprašanj je tolike važnosti, da jih noben narod ne sme puščati v nemar, ker je bistven del narodove eugene, oziroma plemenske higijene, da smemo smelo trditi, da je od zdravega seksualnega pojmovanja in življenja naroda odvisen njega obstanek in zdrav razvoj v bodočnosti. Umevno nam danes ni še mogoče podajati obsežnih, obče veljavnih izjav o tem predmetu. Storili smo takorekoč prvi javni korak na ta opolzka tla, prvič dvigamo zagrinjalo raz ta zagonetni stvor. So nam stavljeni meje, težkoče, zapreke. Poudarjati moramo le ponovno zdravniška mnenja in prepričanja, da z enostranskimi odredbami tega ali onega urada, z različnimi edikti, še dolgo nismo odstranili nadlog. Ena ali druga posamezna prepoved ali zapoved ima približno učinek, kakor če bi hoteli s tem, da v hroščevem letu otresemo ta ali oni vršiček, uničiti vso hroščevo zalego. Za radikalno izpremembo treba radikalnih sredstev, ki pa niso lahko izvedljiva. Za sedaj se omejujemo na glavne téze spolnega vprašanja in na nekatere nasvete, glede boja proti spolnim boleznim, implicate proti prostituciji. Na te téze in nasvete pristaja večina zdravnikov, ker so temeljni stavki raznih kongresov in strokovnih del.

Vodilna misel pri sestavi tega-le spisa mi je bila, da moramo za nadaljno zgradbo napraviti začetek, moramo postaviti glavna navodila, revidirati lastne nazore in podati onim, ki so še manj poučeni kot mi, gotova pojasnila in skušati zainteresirati vso našo javnost.

Namen naše razprave bi moral biti:

1. propagandni ali agitatorični;
2. poučni, v dobrohotnem in svarilnem zmislu;
3. znanstveni.

Namenu te razprave bodo pač zadostovala razmotrivanja socialnozdravstvene smeri v propagandne in poučne svrhe, v strokovno znanstvenost se tu ne podajamo.

Nastavil sem najprej nekoliko navodil o seksualnem vprašanju sploh, da si lahko vsakdo prikuje svoje mnenje — končno podajam nekaj občnih predlogov in nasvetov.

Seksologija, veda o spolnosti, naj postane znanost zase. Temelji naj na zahtevah čistosti in človekoljubnosti, stremi naj za resničnostjo in naj se loči od sedanjih tradicij in predsodkov. Vzoren seksolog bi moral biti filozof in praktik, stoječ na trdnih tleh naravoslovne realnosti, stremeč na moralne višine, moral bi biti znanstveni strokovnjak in temeljit poznavatelj življenja, poznavatelj človeškega srca in duše, predvsem pa bi moral biti iskren človekoljub.

Seksualna veda obsega: seksualno biologijo, higieno, profilakso, patologijo, terapijo, etiko, prosveto, pedagogiko, dietetiko in zakonodajo. Patologiji pripadajo vsi nenaravni in protinaravni izrodki in pa spolna okuženja in prostitucija. Etiki podrejena je seksualna abstinenca.

Seksualnost je v naravoslovnem zmislu naravni nagon za ploditev, za pomnožitev plemena, za ohranitev vrste. V socialnem zmislu se je ta nagon močno diferenciral od prvotne smeri. Ustanova zakona, prepoved nečistosti, zapeljevanja, posilstva, so dokazi za to. V čustvenem zmislu se je ta nagon oblažil in oplemenitil v spolno ljubezen.

Spolnih vprašanj ne smemo razmotrivati dogmatično ampak etiološkično z biološkega, higienskega, socialnega in etičnega stališča in sklepati potem, kaj je normalno in zdravo in kaj ne. Vsa ta vprašanja spadajo v javnost, da dobi vsa javnost vtis, da gre tu za resno stvar, ne za nekaj tajnega, nepravega; nečednega. Noben pojav v našem življenju ni važnejši kot naravno, zdravo, kulturi primerno spolno življenje. Današnje pojmovanje spolnosti je še močno prevlečeno z debelo plastjo nesnage v mislih, sirovosti v čustvovanju in brutalnosti v dejanju. Da ozdravimo vse to, moramo odstraniti vsa prikrivanja in vso hinavščino. Ako si hočeš osnažiti in očistiti telo, si moraš sleči obleko; ako si hočemo izbistriti v seksualnem pojmovanju nazore, moramo odstraniti vse namišljene moralne predsodke. Postopati pa nam je individualno, ne šablonsko. Današnji rod je ali zakrknjen, ali spolno prerazdražen in preobčuten, eno kot drugo je kvarno. Mladina se danes vzgaja v dveh ekstremih: ali enostransko versko — ne trdim, da po dogmi, pač pa navadno v praksi — da je spolnost nekaj nečistega, nesramnega, — ali po nepoklicanih činiteljih, ki nimajo z vzgojo nobenih vezi, v frivolnem, brutalnem pojmovanju spolnosti. Oba poklicana faktorja, starši in šola držita križem roke in sta v tem, tako važnem vprašanju popolnoma indolentna. Ne da bi prava vzgoja dovajala človečanstvo v spolnem oziru do sreče, je vsled vseobče brezbriznosti polovica odrastlih ljudi, posebno ženstvo v grozni spolni bedi. Vzlic vsemu oporekanju ostane le resnica, da živi žena izven zakona le polovično življenje. Ženi je za materinstvo, ji je za socialno stališče kot družici možu, za pravo zaposlenost v življenju, za izvrševanje življenjskega naravnega poklica: in kdor nasprotno trdi, menim, da ženske duševnosti ne pozna. Vse drugo, recimo, samostojni poklic, vsa požrtvovalnost vzgojiteljic, učiteljic, bolniških sester i. t. d., je le nadomestilo za spolno srečo, sreča to ni.

Skrajni čas bi bil, da uvidimo vsi to socialno krivico in da se z iskrenostjo zavzamemo za rešitev teh vprašanj. Vse zlo seksualne mizerije sodobne družbe tiči ponajveč v družabni brezbriznosti za socialne reforme v odpravo teh kričečih nezdravih razmer. Kako naj sicer obvarujemo mladike, ko gnije koren dalje? Le iz doznanja vzrokov, iz spoznanja nedostatkov moremo prehajati k iskanju sredstev! Naši strokovnjaki trdijo, da se širijo z odpravo reglementacije spolne bolezni in se širi tajna prostitucija. Trditev je le deloma utemeljena, ker so pravi vzroki globlji. Po zakonu narave ustvarja pritisk odpor, a to ne traja večno. Radi gotovih, deloma neutemeljenih trditev, vendar ne bomo izvajali, da je javna prostitucija potrebna. Iskati nam je neumorno dalje sredstev za pobijanje seksualnih nadlog, a te izsledimo le, če smo temeljiti in gremo zlu do korena. Naše stremljenje mora iti za tem, našo javnost, t. j. posameznike in družbo dovesti do spoznanja nevarnosti, ki preti od širjenja spolnih okuženj, do prepričanja, da uvedba prostitucije ni zdrava naprava.

Prostitucijo obsojamo kot obrtno kupčevanje s telesom, s ponudbo vsakomur, kdor plača; menimo, da je le-ta iz npravstvenih, zdravstvenih in socialnih ozirov splošno zlo.

Zdravstvena presoja drugovrstnih, izvenzakonskih spolnih občevanj, kakor prosta ljubezen, konkubinatski in poligamija ne spada strogo v okvir te razprave. Prepričanje pa imamo, da je legitimni zakon najboljša oblika spolnega življenja, ker nudi v zdravstvenem, socialnem, gospodarskem in npravnem oziru največjo korist posamezniku, družbi in državi. Zakonsko rodbinsko življenje sloni na dveh močnih stebrih: na dosmrtni zvestobi in na odgovornosti za prestopke.

Goethe trdi, „da je zakon začetek in višek vse kulture“, Ellen Key je deloma drugih nazorov, ona zahteva pravico do erotičnega individualizma. (Albert Moll.)

Ker so glavni vzroki prostitucije socialna beda, lahkomisljenost in zanikernost, obrniti moramo boj na to stran.

Glavni vzroki spolnih bolezni so nevednost, brezbriznost, razuzdanost; započeti moramo boj tudi na to stran.

Prostitucija in spolne bolezni so v tesni, neločljivi medsebojni zvezi, v zvezi vzroka in učinka, v zvezi krivde in posledic, v zvezi zločina in kazni; boj proti enemu je obenem boj proti drugemu zlu.

Če bi ne bila prostitucija tako združena s spolno okužbo, bi bila vsaj iz zdravstvenih ozirov manj škodljiva; ko bi mogli iz nje odstraniti to nosogenio, bi se družba in država končno omejevala le na zasledovanje in preganjanje skrajnih izrastkov seksusa. Tako pa moramo biti boj na vsi črti in na tem polju je glavno torišče zdravniškega delovanja. Gotovo ni napačen sklep: čim bolj se prostitucija omeji, tem bolj se povzdigne število legitimnih zakonov.

Za saniranje obstoječih razmer ne zadostujejo le posamezniki, ne posamezni stanovi, ne društva in odbori; tu velja skupen nastop in skupen boj in v tem boju izdatna pomoč vlade.

Naj navedem tu nekaj občnih pojasnil, zadevajajočih spolni problem, kot vodilne misli začasnega naziranja večine zdravnikov.

S strogo higiениčnega stališča je zdravo vsako spolno občevanje, ki izvira iz biseksualnega nagnenja, naj bo že od družbe ali države sankcionirano ali ne.

Spolno občevanje odraslega, spolno zrelega človeka, je kot najbolj zasebna zadeva posameznika — zasebna stvar individua, ako ostane v mejah kulturnih zahtev in predpisov.

Bistvo seksualne morale naj obstoja v tem, da neomejena prostost glede spolnega življenja ni opravičena, ker mora biti spolnost, kakor vsi drugi življenski pojavi, podrejena gotovim zahtevam kulture ter lepim šegam in navadam, ki so v korist individuu, ne da bi pri tem oškodovale družbo kot tako.

Seksualna etika je času in kulturi odgovarjajoča moralna potencia, ki vsebuje individualno in socialno npravstvenost ter zahteva od nas dolžnosti, katere niso začrtane v nobeni zakonodaji (Seved Ribbing).

Seksualna abstinenca — omejujemo se le na začasno, relativno abstinenco — po mnenju večine zdravnikov ni škodljiva za mladega, normalnega človeka. Mladeniška doba naj velja sploh za dobo dozorevanja — ne zrelosti, pripravljanja — ne uživanja. Jasno je, da nenaravne zablode niso nikaka abstinenca.

Glede razlike spolnega nagona moških in ženskih bitij bi bili mnenja, da je spolnost pri ženi bolj razvita v zmislu periodičnosti, pri moških pa v zmislu aktivizma. Ena ejakulacija vsebuje več milijonov spermatozoov, ena menstrualna doba izloči le eno ali le nekoliko jajčnih stanic. Ker se spolne, kakor vse druge telesne in duševne lastnosti križajo, da vsako rojeno bitje podeduje lastnosti obeh roditeljev, je sklepanje, da bi bile ženske manj erotično razpoložene kot moški, napačno.

Kar se tiče tako zvane dvojne morale, je ta nekaka konvencionalna, različna družabna obsodba dozdevnih ali istinitih seksualno-etičnih deliktov; nekak družabni interdikt, ki enemu delu odreka to, kar drugemu dovoljuje. Z etiko in moralno kvaliteto nima to razločevanje spolov ničesar opraviti. Vera ni dvojne morale nikdar priznava in zakonodaja te razlike spolov ne sme prakticirati.

Kakor prosveta sploh, je tudi seksualna prosveta nekaj več kot pouk. Prosveta nas oprošča predsodkov, nas navaja do samostojnega mišljenja, do popolnitve znanja. Ona nam dopušča diskusije — pouk ne.

Dietika nam daje pravec in kaže pot za zmerno zdravo uživanje vsega, kar je dovoljeno in priporočljivo.

Seksualna zakonodaja bi morala pojasniti postavno, kaj je dovoljeno in kaj ne; morala bi nastopati tam z avtoriteto zakona, kjer radi renitentnosti posameznika prihaja družba v nevarnost.

Boj proti zapeljevanju, posilstvu, kupčiji z dekleti in proti drugim nakanam zločinske seksualne brutalnosti, je zahteva pameti in kulture. Zahtevamo tu jasnih in strogih postavnih določb.

Prostovoljni celibat je absolutna abstinenca, ki zahteva od zrelega, aktivno spolno razvitega človeka, jeklene volje.

Prisiljen celibat meščanskih poklicev, ki je le v enostransko dozdevno korist držav in v škodo posameznika, naj bi se po socialnih reformah kolikor mogoče odstranil.

V predvojnem času pri nas spolne bolezni in prostitucija niso bile močno razvite, a kakor zatrjujejo naši strokovnjaki, je preokret na slabše. Kakšno socialno in individualno škodo povzroča ta destruktivni proces med družbo in narodom, vemo presojati zdravniki in vsi činitelji, ki jim je omogočen vpogled v to tajno, javnosti prikrito delovanje. Upanja, da bi spolne bolezni s sveta spravili, ni. Smemo pa in moramo upati, da jih omejimo. Moderna preustrojitev držav v socialnem zmislu utegne biti odločilno obratišče na bolje. Na vprašanje, ali so bila dosedanja bojna sredstva uspešna in zadovoljiva ali ne, odgovarjamo z — ne! Iskati nam je novih pripomočkov in sredstev.

II.

Kakor so vzroki širjenja spolnih bolezni in prostitucije raznovrstni, naj bodo sredstva različna, vseobčna in takega značaja, da so porabna posamič in skupno, da drugo drugega ne pobija. Uspeh se pokaže le v strogi uporabi in eksaktni izvršitvi potrebnega. Izsledimo direktive, iz katerih izbirajmo od primera do primera porabno, pripravno.

Imamo konservativna, obrambna, odvrtačujoča sredstva v higieni, etiki; a imamo radikalna, bojna, napadalna sredstva v zdravljenju in zakonodaji.

Spolne bolezni so, pravilno in pravočasno zdravljene, ozdravljive; redno zdravljenje zabrani mnogo nesreče. Socialna nevarnost tiči ravno v zanemarjenem zdravljenju in pogostem okuževanju.

Točna, zanesljiva statistika je velike važnosti v znanstvene, kurativne, profilaktične, predvsem pa v propagandne svrhe. Iz statističnih podatkov doznamo, da zapadejo okuženju po večini mladi, nedoletni ljudje. Direktiva: Važnost in nujnost mladinske spolne prosvete in pouka.

Pred vojno so bili v kulturnih državah okuženi 2—3 odstotki prebivalstva. Vojaštva in posameznih stanov celo do 7 odstotkov, največ pa dijaštva. Po nemških velikomestnih podatkih srednješolcev do 10%, visokošolcev celo 25%. Vseh okuženj je ogromna večina genitalnih. Direktiva: Važnost boja proti nelegitimnemu spol-

nemu občevanju! Ponekod je bilo visokošolstvo vdano prostituciji do 80% in višje, in nižjih srednješolcev masturbaciji do 90% in več! Jasen klic po pravočasni mladinski spolni prosveti!

V Avstriji je bilo oddanih vsakoletno 1300, v Nemčiji nad 3000 paralitikov v umobolnice. Dognano pa je, da zapade le 2—3% sifilitikov paralizi, in da pravočasno racionalno zdravljenje obvaruje luetične bolnike pred posledicami kot je paraliza. Direktiva: kaka zanikarnost vlada še glede zdravljenja od strani tovrstnih bolnikov. Zanimive podatke daje statistika v relativnih številkah.

Radī omejenega prostora ne morem razpravljati podrobno — omejnjam naj le, da stanovi, ki so močno podvrženi alkoholizmu, kažejo višje odstotke obolenosti; drugi vzrok so bedne stanovanjske razmere po velikih mestih. Niti zakonski stan ni absolutno sredstvo zoper okuženje, v dokaz navajam podatke pariškega avtorja venerologa, ki trdi, da je bila od vseh njegovih spolno bolnih pacientov ena petina oženjenih, po večini le moških, ker omožena žena išče zdravniške pomoči rajši pri ginekologu. Dotični avtor trdi dalje, da je bilo od teh moških le ena tretjina okuženih od prostitutk, dve tretjini od omoženih žen.

Glavni vzroki razširjenja spolnih bolezni so:

1. Socialni: slabe mezde, stanovanjska mizerija. Neverjetno se čuje, da so dekleta po mestih dobivala za ročna dela komaj 40 v dnevščine. Policijski viri trdijo, da je bilo pred vojno na Dunaju do 200.000 ljudi vseh kategorij brez stalnih stanovanj (Bettgänger.) Prenočevali so mladi ljudje obojega spola nakopičeni skupno v tesnih lokalih. Kar so ti mladi ljudje utrpeli na mezdi, nadomestili so s seksualnim namečkom, ki je bil gratis!

2. Provokatorični: erotika umazane literature in umetnosti, časopisja, podle privatne intimnosti, opolzke brošure, ilustracije, anonce, korespondenca. Protisredstva: uporaba erotičnih motivov le v etično in estetično vzvišene smotre!

3. Prostitucija, posebno tajna. Statistika kaže, da je bilo zaposljenih od mladih deklet, ki so se pod 21. letom vdajala prostituciji, le 16% v javni, a v tajni 58%. Obramba: strogi nastop isto tako proti tajni prostituciji. (Konec prih.)

DR. SAGADIN:

ZAČETEK SOCIALNEGA ZAVAROVANJA V JUGOSLAVIJI.

Delavska zavarovalna zakonodaja je naravna posledica delavske zaščitne zakonodaje. Obe izvirata iz dejstva, da je moderni gospodarski razvoj — pretvorba malega rokodelskega obrata v tvorniški veleobrat, premena naturalnega gospodarstva v denarno — ustvaril stan mezdnega

delavstva, ki je bil v svoji eksistenci navezan izključno na izrabljanje svoje telesne delovne sile. Ščititi delovno silo in jo skušati obvarovati poškodovanja ali celo uničenja v nevarni moderni produkcijski tehniki in jo obnoviti ali nadomestiti, ako poškodovanja ali uničenja ni bilo mogoče zabraniti, to je smoter gori navedenih zakonodaj.

Dosedanje izkušnje pri organizaciji zavarovanja so pokazale, da na tem polju le prisilne odredbe in zakoniti predpisi, ki vežejo vsakogar, omogočujejo najširše izenačenje rizikov in prinašajo tudi najpotrebnejšim ljudskim slojem dobrote socialnega zavarovanja. Popolen uspeh je mogoč edino le pod državnim vodstvom, to je, ako se državna in samopomoč, osebna prostost in zakonita sila združijo na korporativni podlagi k največji zmožnosti. Zato in ker gre tukaj končno za pojave mas, pri katerih ostane svobodna delovna pogodba, kakor tudi svobodna samopomoč udeleženih brez vsake moči, je moralo dozoreti spoznanje, da je mogoče obvarovati v obče delovno silo kot vir pridobivanja in eksistence le po zakoniti poti.

V tem, da je država prevzela ureditev tega za vsako industrialno državo zelo važnega socialnega vprašanja, da ni več prepuščeno zasebni uvidevnosti in inicijativi, priznava država, da ima delavec pravico do zaščite, ohranitve in nadomestitve svoje delovne sile kot izvor eksistence. Do tega dovaja socialno pojmovanje države, ki leži v tem, da moderna kulturna država ni le konglomerat posameznih ljudi, temveč fino sestavljen socialni organizem, in se mora torej socialni problem reševati organično in ne sme biti prepuščen izključno slučajnemu razvitku. Začetek rešitve socialnega problema sta gornji dve zakonodaji, ki tvorita v medsebojnem izpopolnjevanju izhodišče novega, socialnega prava. Socialno pravo je novo pravo, katero se bori za priznanje, ki pa bo v svojem nadaljnjem razvitku prineslo organično izenačenje današnjih razrednih nasprotstev. Ono namreč ne bo smatralo posameznika, kakor zasebno pravo, le za pravni subjekt ali kakor javno pravo, le za državljana, temveč za člana gospodarskega in državnega reda. (Primerjaj Zacher, Die Arbeiter Versicherung im Auslande, Heft XIX, stran 104, Berlin 1908.)

Z delavsko zaščitno zakonodajo je pričela Angleška kot prva klasična industrijska država že ob pričetku prejšnjega stoletja. Tudi prvi poizkusi socialno zavarovalne zakonodaje so v onih državah, v katerih se je industrija razvila najprej. S sistematično organiziranim delom na tem polju pa je začela Nemčija v spoznanju, da vsi dosedanji poizkusi, ki so temeljili na prosti odločbi, neobveznosti in državnem podpiranju, niso nikakor dovedli do pričakovanih rezultatov. Predpogoj sistematičnega dela je zakonita obveznost k zavarovanju, prisilno zavarovanje.

S svojo socialno zavarovalno zakonodajo je uredila Nemčija v letih 1883—1889 bolniško, nezgodno, invalidno in starostno prisilno zavarovanje delavcev. Njej je sledila Avstrija in uredila v letih 1887—1888 nezgodno in bolniško delavsko prisilno zavarovanje, dočim je, žal, sta-

ročno in invalidno zavarovanje običajno v zakonskih načrtih. Pač pa je Avstrija prednjačila Nemčiji v ureditvi pokojninskega zavarovanja zasebnih uradnikov, — ki ga je smatrati kot začetek starostnega in invalidnega zavarovanja v obče, — katerega je uveljavila l. 1909, Nemčija pa šele l. 1911. Šele l. 1907 je sledila Ogrska in je z zakonskim členom XIX. uvedla prisilno zavarovanje delavcev za bolezni in nezgode. Glasom statistike v Zacher-jevem znamenitem delu „Die Arbeiter Versicherung im Auslande“, zvezek XIX., stan 186 in sl. je uvedeno prisilno zavarovanje delavcev za bolezni le še na Francoskem in še tukaj le za rudarje (zakon od 29. VI. 1894) in v Luksenburgu (zak. od 31. VII. 1901 in 21. IV. 1908), vse druge države poznajo k večjemu le prostovoljno zavarovanje delavcev za bolezni. Prisilno nezgodno zavarovanje je uvedeno še v Italiji (zakon od 17. III. 1898, 31. I. 1904), na Francoskem samo za pomorščake (zakon od 21. aprila 1898 in 29. VII. 1905), na Norveškem za obrtne delavce in nameščence (zakon od 23. VII. 1894 in 12. VI. 1906), na Danskem za pomorščake in pomorske častnike (zakon 1. IV. 1905) in za poljedelske delavce in uradnike (zakon 27. V. 1908), na Finskem za obrtne delavce (zakon 5. XII. 1895) in za pomorščake (zakon 23. I. 1902), na Nizozemskem za obrtne delavce in uradnike (zakon 2. I. 1901) in v Luksenburgu za obrtne delavce in nameščence (zakon 5. IV. 1902 in 21. IV. 1908). — Ostale države poznajo le prostovoljno nezgodno zavarovanje, deloma pa sploh nimajo nikakih takih institucij. Prisilno invalidno zavarovanje poznajo deloma Avstrija za rudarje (bratovske skladnice, zakon od 28. VII. 1889), Ogrska tudi za rudarje, Francija za rudarje in pomorščake, Belgija za rudarje, a od drugih držav nobena.

Govoriti o veliki važnosti socialnega zavarovanja za vse one, ki žive od svojega telesnega ali duševnega dela v tuji službi, se mi zdi pač nepotrebno. Mi vsi se čudimo velikanskim naporom Nemčije v svetovni vojni. Ne malo je pripomoglo Nemčiji k temu, da je mogla nad vse pričakovanje dolgo vzdržati v tem gigantskem svetovnem boju, sistematično urejeno in nadvse dobro organizirano prisilno socialno zavarovanje. Nespametno bi bilo omalovaževati socialno zavarovanje Nemčije, še bolj nespametno pa njena dosedanja izkustva prezreti ali jih ne uporabiti. Iz gornjega kratkega pregleda se vidi, da je Nemčija rešila to vprašanje najbolje in nobena druga država nima nič boljšega pokazati na tem polju, temveč da so sledile enostavno njej.

V Jugoslaviji je morda važnost socialnega zavarovanja obledela. Toda tega ni krivo zavarovanje kot tako, temveč njega prepočasno prilagojevanje dejanskim gospodarskim razmeram. Zavarovanje namreč se je izvrševalo do najnovejšega časa na predvojni podlagi in imelo tudi le predvojne dajatve. Ali temu se bo, oziroma se je, kakor bom spodaj navedel, deloma že odpomoglo in se je zavarovanje že deloma spravilo v sklad s sedanjo ničvredno valuto.

Tukaj mi bodi dovoljeno omeniti še sledeče: Jugoslovani nimamo ničesar samorastlega na tem polju. Srbija še sploh ne pozna socialnega zavarovanja, morda ga dosedaj v celoti niti ni pogrešala, ker ni imela industrije. Bosna in Hercegovina je bila pod upravo Avstroogrške, dobila je tudi od nje bolniško zavarovanje. Hrvatska in Slavonija, kakor tudi ostali deli, katere smo prevzeli od Ogrske, (Banat, Bačka, Baranja), imajo od Madjarov uvedeno bolniško in nezgodno zavarovanje. Končno smo bili Slovenci in Dalmatinci pod Avstrijo in dobili od Nemcev, kar imamo. Lepo razdeljeni med Nemce in Lahe nismo imeli prilike, biti inicijativni v teh stvareh, niti nismo imeli razen bolniških blagajen nikakih zavodov na svoji zemlji. Še slovenskih uradnikov nam niso dali in le izjeme so bile, ki so se mogle vzdržati med njimi. Hrvatji so bili v toliko srečnejši, ker jim je njihova samostojnost omogočila lastno nezgodno zavarovalnico poleg bolniških blagajen.

V naslednjem hočem nakratko seznaniti javnost o tem, kako se pričinja razvijati socialno zavarovanje pri nas v Jugoslaviji. V kolikor nadaljujemo že obstoječe zavarovanje, hočem pojasniti tudi likvidacijo starih zavodov. Pričenjam z nezgodnim zavarovanjem, ker je Avstrija tako začela in smo mi to prevzeli.

Nezgodno zavarovanje.

Začetek socialnega zavarovanja v Avstriji je bil storjen z izdajo zakona o nezgodnem zavarovanju delavcev z dne 28. decembra 1887 drž. zak. št. 1 iz l. 1888. Zavarovanje se je začelo s 1. novembrom l. 1889 in je do danes neprekinjeno v veljavi.

Govoriti o posebni važnosti nezgodnega zavarovanja za delavce naj mi bo prihranjeno, dasi sedanje dajatve nikakor niso v skladu s sedanjo ničvredno valuto; toda o tem pozneje. Eno je gotovo, da je to pridobljena pravica delavstva, katere pač nikdo ne bo skušal odvzeti. Opozoriti pa hočem tukaj na položaj, kakor je bil pred uvedbo nezgodnega zavarovanja in kakor je morda še danes tam, kjer ne poznajo tega.

Ako se je ponesrečil delavec in se poškodoval ali celo umrl vsled tega, je moral za odškodnino šele tožiti; kajti po pravilih rimskega občnega prava so imeli poškodovanci v obrtnih podjetjih pravico do odškodnine le proti neposrednemu povzročitelju, v kolikor se mu je mogla dokazati krivda, za katero je bil odgovoren. Podjetnik je torej jamčil le za lastno krivdo, za krivdo svojih nameščencev le takrat, ako se mu je dokazala malomarnost v izberu (culpa in eligendo). Dokazati krivdo napram socialno višje stoječemu nasprotniku v redni pravdi, se je posrečilo delavcu le izjemno. Izključeno pa je bilo to, ako je bilo onemogočeno dokazovanje s pričami pri velikih ljudskih nesrečah, kjer so se vsi očitvidci smrtno ponesrečili. Ako je bil toženec na zadnje še brez premoženja, seveda vsa pravda ni pomagala ničesar in ni obvarovala ponesrečenca javnega skrbstva.

Temu se ne bi dalo odpomoči niti z morebitno poostritvijo osebnega jamstva podjetnikov, da bi se načeloma domnevala krivda podjetnika

v sleherni nezgodi, kakor se je to napravilo izjemoma z zakonom o jamstvu iz leta 1869 pri železnicah, ker bi pravde nikakor ne prenehale in bi podjetnik zmiraj skušal dokazati krivdo svojega nasprotnika in ker bi končno večina nezgod, ki se zgodijo zgolj po naključju ali lastni nepazljivosti, ostala neodškodovana. Povoljen uspeh je bil pričakovati le z nadomestilom zasebnopravnega jamstva z javnopravnim skrbstvom.

Na podlagi, da se smatrajo bremena nezgod, ki se pripete v podjetjih, za produkcijske stroške in nadalje, da radi različnosti podjetij nosi vsako podjetje lasten rizik nevarnosti, je bilo naravno in pravično, da se oškodujejo vse nezgode in da se zavarovalna bremena porazdelena celokupnost dotičnih podjetnikov. Osebnostno jamstvo posameznega podjetnika se je izpremenilo v gospodarsko breme cele skupine obrtniških podjetij, na katerem je posamezno podjetje udeleženo po svojem riziku in nevarnosti.

Z uvedbo nezgodnega zavarovanja se je ta zgoraj obrazloženi nevzdržljivi položaj poponoma izpremenil. Med podjetnika in delavca, ki sta se dosedaj tožila radi nezgode, je postavljen posredovalec: poseben zavarovalni zavod. Ta pobira od podjetnika premijo, da more plačati delavcu nezgodno rento. Delavec nima glede svoje nezgode nikakega stika več s podjetnikom, temveč njegova pravica je zavarovana pri zavarovalnici, katera določa in prisoja rento.

Avstrijski nezgodni zakon je v začetku določal, da ima delavec ob ponesrečenju pravico do odškodnine, katera je začetkoma znašala 60%, po noveli iz leta 1917 pa eno tretjino letnega delovnega zaslužka pri popolni (100%) invaliditeti. Pri manjših stopnjah delovne invaliditete sorazmerno manj. Pri smrtnih poškodbah dobijo sedaj preostali, ki so živeli od zaslužka ponesrečenčevega, (žena, otroci, starši, vnuki, bratje in sestre) rente do največ skupno dve tretjini letnega zaslužka.

Pri tej priliki naj omenim to, da je zavarovanje omejeno razen pri železničarjih. Ne zavaruje se sleherni letni zaslužek v poljubni višini, temveč le letni zaslužek v dejansko izplačani meri in še ta le do gotovega največjega zneska. Od leta 1889 do leta 1917 se je zavaroval letni zaslužek do 2400 K a od 1. julija 1917 naprej do največ K 3600. — Ako je delavec zaslužil več, se to ni vpoštevalo. Pred vojno je bilo to gotovo dovolj, ker letni zaslužki niso presegali zavarovalne svote. Ko je pa koncem svetovne vojne vrednost denarja padla, kar se je posebno po vojni še bolj pokazalo in kdo ve, ako smo danes že dosegli najnižjo stopnjo denarne vrednosti, je bilo nezgodno zavarovanje v nevarnosti, da postane brezpomembno, ako se zavarovalna svota primerno ne zviša. To se je v najnovejšem času tudi v vseh državah, ki so nastale po Avstriji zgodilo, v Jugoslaviji s kraljevo naredbo (glej Uradni list št. 118), ki zvišuje zavarovalno svoto od K 3600 na največ K 18.000, kar utegne odgovarjati sedanjim delavskim zaslužkom. Ako pa bo vrednost denarja še padla in se bodo delavski zaslužki še povišali, potem ima po tej naj-

novejši naredbi naš minister za socialno politiko pravico, da zviša zavarovalno svoto po lastni naredbi in jo prikroji dejanskim razmeram. V tem primeru se statistično ugotovi povprečni delavski zaslužek vseh zavarovanih delavcev pri zavarovalnici in se najvišja zavarovalna svota ugotovi z dvojnimi zneskom te povprečnine.

Glede obsega zavarovanja naj omenim le toliko, kolikor je potrebno za razumevanje, da so nastali različni zavodi za nezgodno zavarovanje. Prvotni zakon iz leta 1887 je prinesel zavarovalno dolžnost po večini le za veleobrt, ne pa tudi za srednjo in malo obrt, za poljedelstvo in gozdno gospodarstvo z izjemo onih (motornih) obratov, ki jih goni elementarna sila (voda, elektrika, plin itd.). Z zakonom iz leta 1894 so se pritegnili zavarovalni dolžnosti predvsem vsi transportni (prevozniki) obrati na kopnem, nadalje še nekatera druga podjetja, ki so bila radi nevarnosti obrata potrebna nezgodnega zavarovanja. Z zakonom iz leta 1908 so se pritegnili nadalje uslužbenci pri avtomobilih. Nadalje so bili zavarovanju podvrženi z zakonom z leta 1913 obrati za pomorsko plovbo in ribištvo (pomorsko zavarovanje) in končno še le z zakonsko oz. cesarsko naredbo leta 1914 rudarji.

Nezgodno zavarovanje vršijo v ta namen posebej ustanovljeni zavodi: delavske nezgodne zavarovalnice. Le velike dežele so dobile svoje zavarovalnice (Nižjeavstrijska na Dunaju, Češka v Pragi), dočim so pri manjših deželah ustanovili za več dežel skupaj po eno zavarovalnico. Tako smo imeli razen imenovanih dveh še take zavode v Lvovu za Galicijo in Bukovino, v Brnu za Moravsko in Šlezijo, v Salzburgu za G. Avstrijsko, Solnograško, Tirolsko in Predarlško in končno za Štajersko in Koroško v Gradcu in za Trst, Goriško in Gradiško, Kranjsko in Dalmacijo v Trstu.

Te zavarovalnice imenujemo teritorialne, ker jim je bilo poverjeno izvrševanje nezgodnega zavarovanja za določen teritorij. Ti zavodi so samostojne, samoupravne javne korporacije. Iz teritorialnega zavarovanja so bili izvzeti le železničarji in rudarji, za katere sta se ustanovila posebna zavoda. Pomorsko zavarovanje je izvrševala tržaška teritorialna zavarovalnica v posebnem oddelku za pomorsko zavarovanje.

(Konec prih.)

J. S. MACHAR:

BARBAR.

(Anton Dermoti.)

Barbar Cartaces vjet nekoč v gozdovih
Britanije otoka, v Rim je gnan bil
in dolgo tam zaprt v državni ječi
za kak triumf morda, za borbe v cirku.

Nekoč pa cesar Claudius privedi
v senat ga dal je pred svoj zlati sedež

in gledal v višnjeve oči njegove,
ki tuga jim je vzela lesk in želja
po sinjem nebu in domačih gozdih,
in ginjen mu je daroval svobodo.

Cartaces blodil je po cestah Rima,
Uho mu je glušil vrtinec šumni,
pogled začuden pa je poletaval
kot ptič preganjan od pročelij templjev
k portikom hiš, na sohe in na herme
je plaho sedal, pa na tlak se spuščal,
po Foru blodil, se v nosila vpiral,
iz katerih gledale oči so žarke,
po krojih tekal je, po tujih licih
in Afričane, ki so slone gnali
iz kletk cesarskih, je začuden gledal
in v trumo gologlavih Egipčanov,
ki so v obhodu svojo Isis nesli,
se je strmeče kratek čas oziral
in v Orka filozofa, ki je suženi
numidijski za njim knjig zvitke vlekel,
se je zagledal nemo vprašujoče —
in slednjič se je vrnil v svoje gnezdo
in plah se umeknil v trepalnic mrak.

Na Foru Cartaces oko zatisnil
in videl je v temi: krov blede sinji
se pne nad gozdi, ki jih čiste vode
preprezajo vsevprek s šumečim tokom;
vasi so tam, ki v njih zaviti v kože
žive z družino ribiči in lovci;
dim vstaja iz koč, kjer se na ražnju peče
plen lova; vsepovsod bi mir bil ondi,
le ko bi —

barbar je oči odprl
in videl Rim in Forum.

Težki jezik

se je genil, iz par besedic znanih
skoval je stavek, ga z očitkom vrgel
med množico: — Zakaj pa, o Rimljani,
ko tu imate templje in palače,
krasoto tako, vas prevzema želja
po naših daljnih in ubornih kočah? —

Tako je vzkliknil in odgovor čakal,

A rimski državljani so hodili
molče naprej, še nihče ni pogledal,
kdo govori. Le neki oproščenec
se je obregnil obenj:

— Glej no, pijan barbar bi rad govoril.

(Poslovenil V. M. Zalar.)

PREGLED.

POLITIKA.

Britski imperializem in gonilne sile angleške varstvene carinske politike. Izmed najvažnejših in hkrati najzanimivejših vprašanj mednarodne gospodarske politike je brezdvomno vprašanje britskega imperializma, ki ni ničesar drugega kot kontrast manchesterstva, najekstremnejše trgovske politike, ki jo je že pred 70 leti oznanjal Cobden in njegovi nasledniki, in ki se je oprijela vseh evropskih velesil izvzemši Rusijo. Danes so evropske države opustile politiko svobodne trgovine, ki se je obdržala le še v Holandiji in na Danskem. Manchesterstvo pripada preteklosti, če pa za vedno, ni popolnoma gotovo. Na njegovo mesto je nastopil tkzv. novobritski imperializem. Bistvo njegovo obstoja v tem, da se pritegnejo kolonije v kolo branilcev imperija (Disraeli!) in »Edinburgu Review« je prinesla nekoč uvodni članek »Confugiendum est ad imperium«, značilen za ta boj. Spočetka se je pričakovalo, da pojde zelo lahko z izročitvijo angleškega gospodarstva industriji t. j. odpravo carine na žito. Posledica tega pa je bila potreba nabave močne vojne mornarice, ki bi pod vsakimi pogoji držala žitu prosto pot v Anglijo. Radi tega leži dobršen kos podlage britske mornarice v gospodarsko političnih ukrepih. S to mornarico je zamislil Disraeli udejestviti svoje načrte, če bi se tudi Amerika in Rusija zavezali proti njej.

Nasledniki Disraela pa se niso nič več poprijeli dela s tako vnemo kot on in že v 90 letih je nastopil imperializem v bistveno drugi obliki. Jos. Chamberlain je nadomestil prejšnji bojni svet s carinskim svetom, torej s trgovsko-politično združitvijo vseh daleč ležečih delov imperija, katero je imelo enotnost v vodilni aristokraciji, kljub raznim rasam, interesom, gospodarskim potrebam in pogojem v teh delih. To društvo se je naposled izcimilo kot popolno in čisto carinsko društvo, ki je favoriziralo v kolonijah angleški proizvod pred tujnimi proizvodi v menjavi živil in

sirovih. Da se ta načrt udejestvi, je neobhodno potrebno, da zameni Velika Britanija svojo politiko svobodne trgovine s kakim sistemom varstvene carine, ker je sicer nemogoča diferenciacija kolonialnega uvoza. In ravno o tem vprašanju se bje najhujši boj v parlamentu. Par poslancev je nastopilo napram brezmejni svobodni trgovini, toda zbornica se je smejala in rogala nad tem predlogom, ker se je držala dejstva, da je svobodna trgovina politika obeh partij. Umljivo je, da se bodo držali temelji angleške trgovske politike tudi potem, ko ne bo več pogojev za nje, ker se drže že dolgih 8 decenijev in se je že pri zadnjem glasovanju za ali proti varnostni carini doseglo popolno ravnotežje.

Najznamenitejši dan v zgodovini britskega imperializma je 17. junij 1913, ko je sklenila šesta kolonialna konferenca na predlog kanadskega min. predsednika, da Anglija popravi trgovske pogodbe, ki zadevajo kolonije. Predlog je bil v konferenci soglasno in brez debate sprejet, na Angleškem pa je dvignil v javnosti mnogo prahu; ta zaključek ne pomenja ničesar drugega nego konec imperialističnih težev. Če bi nadomestil sedanjí liberalni in svobodno-trgovski kabinet v kratkem ali po dolgem kabinet varstvene carine, vendar ne bi sklep konference izgubil na svojem učinku prav ničesar, ker bi se mu pridružile kolonije, ki se poganjajo za močno varstveno carino. Uničenje tega sklepa je tudi v daljši bodočnosti nemogoče, ker ne morej kolonije uničiti trgovinskih pogodb, ki bazirajo na čisto novih temeljih in bi v nasprotnem primeru pogazile in prekršile najvažnejše ljudske pravice, pravico sklepanja pogodb. Neodvomno je, da se bodo obnovile trgovske zveze z državami, s katerimi stoje kolonije le po trgovskih pogodbah v zvezi in je radi tega umestno, da se gospodarsko-politični tok britskega imperija natančneje opazuje in zasleduje (Konec prin.)

Klinc Stanislav.

Novi nemški parlament. Kako nehvaležno je prevzemati vladno v revolucionarni dobi, zlasti pa še po velikih katastrofah, nam jasno kažejo zadnje državnozbornske volitve, ki so se vršile v Nemčiji dne 6. junija t. l. in ki so prinesle težek poraz vladnim strankam, to je socialnim demokratom, demokratski stranki in centru. Naslednja razpredelnica nam predločuje to najbolje:

Stranka	Narodna skupščina 1919		Državni zbor 1920	
	Število oddanih glasov	št. poslanc.	Število oddanih glasov	št. poslanc.
Socialno demokratična stranka	11,809.048	163	5,614.456	172
Neodvisna soc. dem. stranka	2,317.290	22	4,895.317	81
Nemško nacionalna ljudska stranka	3,005.001	44	3,736.778	66
Nemška ljud. st.	1,533.167	19	3,606.316	62
Centrum	4,631.810	73	3,540.830	68
Demokratska stranka	5,570.774	75	2,202.334	45
Bavarska in kršč. ljud. stranka	1,145.328	18	1,236.741	21
Komunistična stranka	—	—	441.995	2
Welfi	280.304	3	319.100	5
Bavarska kmet. zveza	275.791	4	218.884	4

Največ, nad polovico glasov, sta izgubili torej socialnodemokratična stranka, ki je pa obdržala vendarle še relativno večino nad vsemi drugimi strankami in pa demokratska stranka. Da pride do velikih izprememb, je moralo biti vsakomur jasno; saj so stale volitve l. 1919 še preveč pod vtisom prevrata in poraza, zato nikakor niso mogle nuditi točne in zanesljive slike dejanskih razmer. Zlasti s socialnimi demokrati je volilo l. 1919 vse, kar ni bilo zadovoljno s prejšnjim cesarskim in generalnim režimom. Ko so se se duhovi zopet pomirili, so se razkropili ti »povojni socialisti« na desno in na levo, odtod ojačenje radikalnejših socialističnih strank (neodvisnih in komunistov), kakor tudi konservativnih (nemške ljudske stranke in nemško nacionalne ljudske stranke). Dogodki zadnjega časa pa kažejo, da stoje na trdnih temeljih izmed socialističnih strank le večinski socialni demokratje, dočim ni med neodvisnimi socialisti nobene načelne in ne taktične enotnosti, kar jih je privedlo do razpada. Desno krilo neodvisnih se bo preje ali sleje združilo z večinskimi socialisti, leвица se bo pa

spojila s komunisti. Kako se bo iz tega pisanega parlamenta izoblikovala kolikor toliko stabilna vlada, ki bi ne imela za seboj le večine v parlamentu, ampak tudi večino v narodu in kakšen bo program te vlade, je težko prorokovati. Zamotana politična situacija s Fehrenbachovim kabinetom nikakor še ni rešena. Da v teh težkih časih velika razcepljenost socialističnih strank in njihova notranja desorganizacija in desorientacija delavstvu in vsemu narodu silno mnogo škoduje, je več kot jasno.

F. E.

GOSPODARSTVO.

Olje in naša industrija. Olje ima v industriji vedno važnejše mesto, zlasti odkar naraščajo neprestano premogovne cene in se znižuje njegova svetovna produkcija (l. 1913 je bilo nakopanega 1341 milij. ton, l. 1919 že samo 1170 milij. ton). Sicer so ga uporabljale nekatere železnice že davno pred vojno (med temi tudi nekatere avstrijske), svojo veliko važnost je pa dobilo pravzaprav z uvedbo Dieslovih motorjev, ki so se izkazali zlasti med vojno na podmornikih.

To veliko važnost in pomen olja so dobro spoznali Angleži in Amerikanci; zato mu je posvetil njihov gospodarski imperializem in njihovo stremljenje po gospodarski diktaturi tudi največjo pozornost. Tako so dobili n. pr. za časa finančnega ministra Glombinskega v roke vse avstrijske petrolejske vrelce, nakar so lahko diktirali cene in s tem popolnoma onemogočili nadaljnji pogon železnic s pomočjo olja. Enako so se skušali polastiti ogromnih mehikanskih petrolejskih vrelcev ter so izzvali v ta namen tam celo revolucijo, ker so dobro vedeli, da ima silna nemška industrijska konkurenca svoje največje oporišče v Dieslovih motorjih in mehikanskem olju.

V vsem tem angleško - ameriškem stremjenju je opazati neko železno doslednost in preračunjen sistem. To se je pokazalo zadnje čase tudi pri nas. Komaj smo prišli do svoje države in preboleli največje zmede, že so se pojavile pri nas najrazličnejše vojaške, častnikarske, dobrodelne in druge »neoporečne« misije iz

Anglije, katere smo mi v svoji tradicionalni naivnosti slavili in slavnostno sprejemali, ko so nam one natihoma in premeteno natikovale verige gospodarske sužnosti. Že ustanovljajo tovarne za poljedelske stroje, vagone, lokomotive («Slavex»), ko se je angleška »Royal Hill Compagnie« polastila vseh naših petrolejskih vrelcev. S tem nam ne bodo diktirali le petrolejskih cen, ampak nam bodo lahko tudi poljubno ovirali, da, onemogočevali razvoj naše nacionalne industrije. Industrijski produkti na našem trgu bodo angleški monopol. Ali to čutijo naši državni krmarji, ki so soudeleženi pri vseh teh mahinacijah, ali se zavedajo odgovornosti? Vse to tudi jasno dokazuje absolutno nezmožnost našega parlamenta, ki ne vodi tozadevne kontrole z upravo našega narodnega imetja. Tako izpreminjamo sami sebe v kolonijo zapadnega kapitalizma.

Ign. Mihevc.

LITERATURA.

Dokumenti o jadranskem vprašanju. (Angleška bela knjiga). Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani, 1920. Angleški del dokumentov je prevel Leonid Pitamic, francoski del pa Vladimir Knaflič. Cena 18 K. — Šesti zvezek »Zbirke političnih, gospodarskih in socialnih spisov«, ki jo daje na svetlo podjetna Tiskovna zadruga, nam prinaša, kakor razvidno že iz naslova, prevod angleške bele knjige. Obsega 15 dokumentov diplomatsične korespondence med ententnimi vladami iz meseca decembra 1919 ter januarja in februarja 1920, torej iz onih dni, ko smo Jugoslovani kolikor toliko še čutili zaščito mogočne Amerike in njenega predsednika Wilsona pred brezobzirnim nasiljem ententnega imperializma, zlasti italjanskega. Ti dokumenti bodo trajna priča, kaj nam je bil Wilson in koga smo izgubili z njegovim porazom pri zadnjih ameriških volitvah. Značilno za naše razmere je pa to, da smo dobili prve in edine avtentične podatke o stanju našega najvažnejšega zunanje političnega vprašanja — iz Anglije. Po zanimivi knjigi bo s pridom posegel vsakdo.

F. E.

Pravni izrazi v prevodih vinogorskega zakona. Spisal dr. Metod Dolenc. Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino II, letnik, 1. in 2. snopič, str. 73—91. Tudi posebni odtis, Ljubljana 1920.

Pisatelj je bil že v svoji razpravi »Pravosodstvo kostanjeviške opatije v letih 1631 do 1655« (Časopis za zgodovino in narodopisje XI.) za Kaspretom opozoril, da se slovenski prevodi gorskega ali vinogradskega zakona ne zlagajo ne z nemško matico, ne med seboj. Kako je stara oblika gorskih členov dobivala novo vsebino in kako se je potem tudi sama izpreminjala, pri tem študiju, čigar izsledke obeta pisatelj objaviti kasneje, se je dr. Dolencu prikazala množica oznamenil, katera so vredna, da se otmo. V gladkem, skoraj elegantnem slogu, je orisal pisatelj točno in jedrnatno naše gorske pravde in zatem je v alfabetičnem redu podal besedje 176 nazival iz šestih dosedaj znanih slovenskih tekstov gorskih knjig, ki obsegajo dobo od leta 1582 do poznega 18. stoletja. Zbirka je zajemljiva za pravnika, zlasti za pravnega zgodovinarja, za terminologa in za slovenista, za narodopisca in za izobraženca v obče. Pisatelj nam je pojasnil marsikatero dosedaj nam ne prav ali vsaj ne v celem obsegu jasno besedo n. pr. besednika, obiskanje, zagornika (recte: sogornika, ergo tudi sogorska sc. zagorska pravda) itd. Interesantno je omahovanje med oblikami: posediti, posoditi, posodeti — povzročiti, da se sogorniki na sodbo sestanejo (oblika pesaditi je bila v 16. stoletju bolj gotova ko kasneje) pa mena oblik: obsesti, obsedeti, obsoditi in obsaditi, kjer baš zaradi gori rečene enačice »posaditi« oblike »obsaditi« ne bi podpredelil pod besedo »obsoditi« niti ne bi trdil, da je »obsaditi« lapsus calami za »obsoditi« (str. 82). Pri besedi »koren (les)« poleg besed »rejen Leiss« (IV), »les« (V), »ali senu ali leis« (II) in »rojen les« (VI), naveden pasus iz II. vira: »v terbesih ali Lasih« (str. 81) je pomota, ker gre pač za trebeže in laze (ne za les). Stavka, »kadar bi se eden ne pustil rubiti« ni privzeti k povratnemu glagolu »rubiti se«, ampak k prehajalnemu glagolu

»rubiti«, zakaj povratni zaimsek »se«, spada h glagolu »pustiti se«, ne h glagolu »rubiti«; danes bi rekli: kadar bi se kdo ne dal rubiti (str. 88). Da se moramo ogibati obratov »pravda visi«, »pravdne visečnosti« (!) itd., potrjuje tudi gorski zakon (I), ki pravi, da pravda »tezhe« (pravilno znamenilo za: Streitanhängigkeit).

Ker so nas slovenisti že zdavnaj na cedilu pustili, si moramo pravniki sami pomagati. To spoznanje je staro že več let in ima posledico, da plačujejo pravniki račune jezikoslovcev. Med njimi je dr. Dolenc, ki je prevzel v svoje področje zgodovino pravne slovenščine. Treba je še delavcev za naš živi pravni jezik, ki zanj tudi pisatelj ni brez zaslug. Toda svetujem mu, naj se ogiba naših groznih italijanizmov: »se ga pa imenuje gorshek« (prav: se pa imenuje gorshek, str. 79) in: »da se oprosti poroke, obrani prodajalca škode in kaznuje neopravičenega kupca« (prav: da se obrani prodajalec škode in da se kaznuje neopravičeni kupec, str. 80).

Slično je s slovenskim pravom, ne samo s pravno slovenščino. Pisatelj zbira gradivo za slovensko pravno zgodovino, a treba je tudi delavcev in stokrat bolj nujno jim je treba, da zberejo slovensko živo pravo. Kakor do cilja dovede zgolj raziskovanje, kadar gradiš pravno zgodovino, enako slovenskega prava ne zberemo s pojmovnimi zaključki, ampak zgolj intuitivno. Razlika je le še ta, da je na tem torišču še v vse večji meri potreben kolaborizem, nego na torišču, kjer si je pisatelj priboril že toliko pozitivnih zaslug. Morda je v mojih besedah program, kasni a pravi načelni načrt bodočemu delovanju slovenskih pravnikov in pot, da spoznamo svoj narod in da mu odpremo vrata k zakonodavski posvetovalnici.

Dolenčeva razprava je tudi dokument ekspanzije tistih pravnikov, ki so dolžnostim svobode kos in ki z delom ugovarjajo njim, ki nepravdo in nepravno zavirajo naš pravni in pravniški razvoj. Kmalu bodo vsi pisatelji, ki so se zbrali okoli »Slovenskega Pravnika«, vdinjani drugim listom, leposlovnim in strokovnim, a gospodje, ki jim je društva »Pravnika« mar, ti speči Pravniki, odeti v moč in

oblast, si niso svesti časovnega toka in njegovih dolžnosti. Osnavljanje juridične stolice je prva svetla nada. Dolenčeva razprava pa je prvi žarek, ki je svetel posiljal čez mrtvičasto trznino naših pravnih poljan in ki obeta tudi slovenskemu pravu pomlad.

Dr. F. Goršič.

Novе knjige. V zadnjih mesecih so izšle naslednje nove knjige:

Fr. Levstik: Pezije I, II. in III. zvezek. Uredil C. Golar. V Ljubljani, 1920. Založila Jugoslovanska tiskarna. Cena posameznim zvezkom 12 K; vez. 24 K.

Anatole France: Kuhinja pri Kraljici Gosji Nožici. Poslovenil Oton Župančič. V Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena vezani knjigi 40 K, broširani 34 K.

P. L. Coloma: Kraljica—mučenica. Prevel Fr. Poljanec. V Ljubljani, 1919. Založila Katoliška bukvarna. Cena vezani knjigi 42 K; broš. 30 K.

F. M. Dostojevskij: Bele noči, Mali junak. Preložil dr. Vi. Borštnik. V Ljubljani, 1919. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena vezani knjigi 16 K; broš. 12 K.

J. Habberton: Bob in Tedl. Slovenski mladini po svoje povedal dr. I. Šorli v Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena broš. 24 K; vez. 30 K.

Ivan Albreht: Paberki iz Roža. V Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena broš. 4 K; vez. 8 K.

J. S. Baar: Zadnja pravda. Roman. Prevedel V. Hybášek. Izdala Leonova družba. Ljubljana, 1919. Cena broš. 15 K.

Janko Glaser: Pohorske poti. V Ljubljani, 1919. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena broš. 8 K; vez. 10 K.

Ivan Albreht: Slutnje. V Ljubljani, 1919. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena vez. 10 K; broš. 8 kron.

A. S. Puškin: *Pikova dama*. Poslovenil dr. Vl. Boršnik v Ljubljani, 1920. Natisnila in založila Zvezna tiskarna. Cena broš. K.

Vojeslav Molè: *Tristia ex Siberia*. Nova knjižnica 6. 1920, Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. Cena vez. 38 K.

Moderna francoska lirika. Izbral in preložil Anton Debeljak. V Ljubljani, 1919. Založila in izdala »Omladina«. Cena broš. 24 K, vez. 30 K.

Anat. France: *Pinvinski otok*. Poslovenil Anton Debeljak. Ljubljana 1920. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena broš. 42 K.

G. Petronij Arbitr: *Pojedina pri Trimahijonu*. Poslovenil dr. Joža Glonar. V Ljubljani, 1919. Založba »Omladine«. Cena broš. 9 K, vez. 12 K.

Igo Kaš: *Dalmatinske povesti*. V Ljubljani, 1919. Založila in izdala Nova založba. Cena broš. 8 K.

Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Anton Aškerca. Uredil in uvod napisal dr. Iv. Prijatelj. V Ljubljani 1920. Izdala in založila »Omladina«. Cena broš. 14 K, vez. 10 K.

Vladimir Levstik: *Višnjeva repatica*. Satiričen roman. V Ljubljani 1920. Založila »Jugoslavija«. Cena broš. 40 K; vez. 50 K.

Ant Melik: *Zgodovina Srbov, Hrvatov in Slovencev*. I, II. in III. zvezek. Tiskovna zadruga. Ljubljana 1920. Cena 18 K, 21 K in 21 K.

REVIJE.

Narodni gospodar, glasilo »Zadružne zveze« v Ljubljani. Revija za narodno gospodarstvo, socialno politiko in sorodne stroke. Tekoči, to je enindvajseti letnik, prinaša v dosedanjih številkah (1-6) na uvodnem mestu programatičen članek uredništva »Kaj hočemo?«, kjer je rečeno, da bo revija raziskovala predvsem gospodarsko in socialno politično polje ter kazala pot do pravega socializma. — Dr. ... rjev članek »Naše zlo in naša rešitev« govori o razoranih naših političnih in gospodarskih razmerah, o korupciji, o veliki

»zadregi«, v katero je baje prišla socialna demokracija po prevratu in nezmožnosti »krščansko mislečega delavstva«, da bi ustvarilo na novi podlagi nov socialno pravičen družban red, o težavah našega zedinjenja ter o novi ideji, ki nas edina more privedi v lepšo bodočnost, to je socializem. — I. Avsenek priobčuje vrlo informativen članek o »Ruskem boljševizmu v politiki, gospodarstvu in armadi.« — Dr. A. Gosar razlaga v poljudnem članku »Politika« bistvo in pomen politike. — Tudi članek »Poljedelstvo v luči socialnega vprašanja« je dr. Gosarjev, kjer navaja nekaj zastarele socialno politične statistike glede kmetijskega stanu iz velikih zapadnih držav. — Zelo zanimiv prispevek h Krekovi biografiji je M. Moškerčev članek »Dr. Krek in zadružništvo«, ki navaja polno važnih reminiscenc iz našega delavskega in zadružnega gibanja. — V »Programatičnih mislih« predlaga dr. Gosar idejno staroorientacijo SLS v smeri moderne socializma. — V. Polak se zavzema v aktualnem članku »K vprašanju občinskih tajnikov« za ureditev tega, za naše kmetijske občine nad vse perečega vprašanja. — Članek »Delamrznost — in kako jo zatremo« je posnet po »Der oesterr. Volkswirt« in lepo razpravlja o vzrokih delamrznosti. Pravi, da more tapopraviti tozadevne vojne grehe le sistematična vzgoja in pouk. — Pregled je razdeljen v »Razno«, ki poroča zlasti o novi gospodarski in socialno-politični literaturi ter v »Zadružništvo«, ki prinaša drobna poročila z zadružnega in gospodarskega polja.

F. E-ec.

Die Neue Zeit, Wochenschrift der deutschen Sozialdemokratie (Stuttgart, Druck und Verlag von I. H. Dietz Nacht.) Tekoči letnik (številke 1-15, t. j. od 2. aprila do 9. julija) te revije, ki jo je ustanovil in nad tri desetletja vodil K. Kautsky, prinaša zelo bogato in raznovrstno aktualno gradivo. Med najvažnejšimi članki omenjamo: E. Barth: Kompromisse oder nicht? — Dr. O. Bournot: Sozialdemokratie und Kulturpolitik; — A. Ellinger: Zur Sozialisierung des Bau- und Wohnungswesens; — Dr. E. Hurwicz: Der Föderalismus und seine Bedeutung für Krieg und Frieden;

— Dr. E. Deitz: Der Katholizismus und die neue Zeit. Sozialismus und Religion; — K. Vorländer: Neue sozialpädagogische Literatur; — H. Cunow: Marx und die Diktatur des Proletariats; — Pawao Jugowitsch: Jugoslawische Politik; — F. Schrader: Die ägyptische Frage; — P. Riebke: Die französischen Sozialisten und die deutsche Republik; — F. Laufkötter: Die Unzufriedenheit als Massenerscheinung; — A. Loff: Die Agrarpolitik der Sowjetregierung; — W. Guske: Demokratisierung der Verwaltung; — A. Rossig: Der französische Nationalsozialismus; — H. Cunow: Die Notwendigkeit des Umlernens; — B. Rausch: Der Weltkrieg und Ludendorffs Strategie; — E. Barth: Gefährdeter Kriegsgewinn Englands in Persien; — A. Buchenau: Ein Vierteljahrhundert Socialpädagogik; — F. Saufkötter: Die innere Zwietracht in der sozialistischen Bewegung — in končno — F. Tejessy: Löhne und Weltmarktpreise. Pod poglavjem »Literarische Rundschau« ocenjuje vsak zvezek važnejše pojave na socialističnem ali narodno gospodarskem knjižnem trgu, v »Notizen« pa kratke politične gospodarske ali socialno politične drobtine.

—ec.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik (Jena, Verlag von Gustav Fischer). V prvih petih zvezkih letošnjega letnika (od januarja do maja) prinaša med bogatim gradivom naslednje razprave: W. Stieda: Die Zukunft des deutschen Wirtschaftslebens; — F. v. Kleinwächter: Die Lehre vom Grenznutzen und das sogenannte Zurechnungsproblem der Wiener nationalökonomischen Schule; — A. Wirthinghaus: Gemeinwirtschaftliche Organisation der deutschen Binnenschifffahrt; — C. A. Verryn Stuart: Die Valutafrage; — L. Kraft: Die U. S. P. D. Ein Beitrag zur neuesten sozialistischen Bewegung in Deutschland; — F. Hombert: Das Gebiet der Bevölkerungslehre und ihre Stellung im Rahmen der Sozialwissenschaften. — Drugi del revije obsega stalno rubriko »Nationalökonomische Gesetzgebung«, kjer poroča J. Müller sproti o »Gospodarski zakonodaji

Nemčije«. Zgoraj navedeni zvezki obsegajo dobo od julija do konca decembra 1919. Poleg tega priobčuje Müller še pregledne »Die wirtschaftlichen Bestimmungen des Friedens von Versailles. — Tretji del. »Miscellen«, prinaša aktualne članke o sodobnih socialnih in gospodarskih vprašanjih, izmed kojih naj omenimo: H. Guradze: Die Brotpreise in Berlin im ersten Friedensjahre 1919; Die Bevölkerungsbewegung im Weltkriege; W. Grävell: Die Verteilungssysteme der Proportionalwahl; W. Feld: Statistische Graphik und geographische Statistik; E. H. Regensburger: Die Bevölkerungsbewegung in Frankreich während des Krieges; R. Adolph: Die nachrevolutionäre Entwicklung des Wohnungswesens. — Pod zaglavjem »Rezensierte Schriften« prinaša revija izčrpno bibliografijo (deloma s strokovnjaškimi ocenami) izšlih narodnogospodarskih, političnih in socialnih knjig in spisov. — Stalni rubriki: »Die periodische Presse des Auslandes« in »Die periodische Presse Deutschlands« registrirata vsebino glavnih gospodarskih in socialnih revij Francije, Anglije, Avstrije, Italije, Nizozemske, Švice itd. ter Nemčije. — Zadnji del revije, »Volkswirtschaftliche Chronik«, prinaša v referatih: I. Produktion im Allgemeinen, II. Landwirtschaft und verwandte Gewerbe, III. Industrie, einschließlich Bergbau und Baugewerbe, IV. Kleingewerbe, einschließlich Mittelstandsbewegung, V. Handel und Verkehr, VI. Geld, Kredit, Währung, VII. Versicherungswesen, VIII. Genossenschaftswesen, IX. Arbeiter und Angestellte, X. Sozialisierung, XI. Finanzen und Steuern, XII. Volkswohlfahrt — pregledna in izčrpna poročila o tekočih pojavih na teh poljih.

—ec.

KULTURA.

Anton Kaspret. Umril je profesor Anton Kaspret, znan slovenski šolnik in znanstvenik. Obdeloval je pravno in socialno zgodovino slovenskega naroda v preteklih dobah. Bil je urednik mariborskega »Časopisa za zgodovino in narodopisje«. Kulturnemu delavcu bodi ohranjen med nami časten spomin!

L.

IZ UREDNIŠTVA.

Iz uredništva „Naših Zapiskov“ je izstopil g. Ivan Šlibar.

Rokopise je pošiljati na uredništvo „Naših zapiskov“. Ljubljana, poštni predal 91, ali pa na naslov: Fran Erjavec, Ljubljana, Večna pot 1.

Slovenska Socialna Matica bo zopet začela z zalaganjem znanstvenih in poučnih knjig. Tozadevne ponudbe je pošiljati tajništvu.

POPRAVKI:

V zadnji (4—6) številki je popraviti naslednje večje napake, ki kvarijo deloma smisel:

Na str. 82. v 16. vrsti od zgoraj beri: Dositej mesto: Dositelj.

Na str. 98. v 20. vrsti od spodaj beri: vprašalec mesto: vprašavec.

Na str. 101. v 18. vrsti od zgoraj beri: tako pogosto opažamo mesto: tako opažamo.

Na str. 101. v 18. vrsti od spodaj beri: se poslužujejo najetega dela mesto: ki uporabljajo najeti del.

Na str. 108. v 1. vrsti od spodaj beri: pokljubljenega mesto: poljubnega.

Na str. 105. v 8. vrsti od zgoraj beri: imeli mesto: umeli.

Na str. 106. v 6. vrsti od spodaj beri: gotovo pa ne poprej, nego bodo jasne itd. mesto: gotovo pa ne poprej nego bodo javne..

Na str. 108. v 19. vrsti od zgoraj beri: zanesen mesto: nanešen.

Na str. 109. v 11. vrsti od zgoraj beri: dojamemo mesto: dodajemo.

NAROČNIKOM!

Ker so se tiskarniški stroški od spomladi sem skoro podvojili, se je čutil odbor SSM primoranega zopet zvišati naročnino, ki znaša sedaj 40 K za stare (vlanske) naročnike in 50 K za nove (letošnje) naročnike. P. n. naročnike, ki bodo gotovo umevali ta neizogibni, založništvu samemu neljubi ukrep, najvljudnejše prosimo, da to razliko (10 K) čim preje poravnajo.

Sredi decembra izidejo še tri številke v enem zvezku, ki bodo zaključile vsled razoranih razmer v SSM tako neredni izhajajoči letnik. Ker se je pa položaj med tem pojasnil (glej izjavo uredništva in poročilo o zadnjem občnem zboru SSM v zadnji številki „Naš. zapiskov“) in se novi odbor, kakor tudi novo uredništvo dobro zavedata, da ne sme služiti ne SSM in ne „Naši zapiski“ nobeni politični stranki, ampak zgolj raziskavanju in razgljabljanju aktualnih političnih, gospodarskih, socialnih in kulturnih problemov, je s tem urejeno tudi nadaljnje redno izhajanje revije. Začrtanega programa se bo skušala držati revija v bodočem letniku doslednejše, nego v tem. Upamo pa, da nam ostanejo zvesti i naročniki.

Tajništvo S. S. M.

Slovenska Socialna Matica

priporoča naslednje publikacije:

1. Dr. Bauer-Uratnik: POT K SOCIA-LIZMU, cena 2 K.
2. Stebi Alojzija: DEMOKRATIZEM IN ZENSTVO, cena 1 K.
3. Bezruč-Albrecht: ŠLEZKE PESMI, cena 10 K.
4. * * *: POGLED V NOVI SVET, cena 1 K.
5. DEMOKRACIJA (Jugoslovanska številka), cena 3 K.
6. DEMOKRACIJA (Tržaška številka), cena 2 K.
7. DEMOKRACIJA (Cankarjeva številka), cena 3 K.
8. DEMOKRACIJA (Wilsonova številka), cena 3 K.
9. DEMOKRACIJA (Zasedeno ozemlje), cena 3 K.

Omenjene publikacije je dobiti po knjigarnah ali se pa naročajo neposredno pri „Slovenski Socialni Matici“, Ljubljana, poštni predal številka 91. V zadnjem slučaju je priložiti še po 50 vinarjev za poštnino.